

RIKSANTIKVARENS MAGASIN

ALLE TIDERS

Ingierstrand

Stupetårnet ferdig restaurert.

Side 7

På kanten

– Fysisk fostring er like viktig som kulturbygg.

Jan Erik Vold

Side 16

– Jeg fant, jeg fant!

Marcus var en av 80 unger på leit etter skålgroper fra steinalderen.

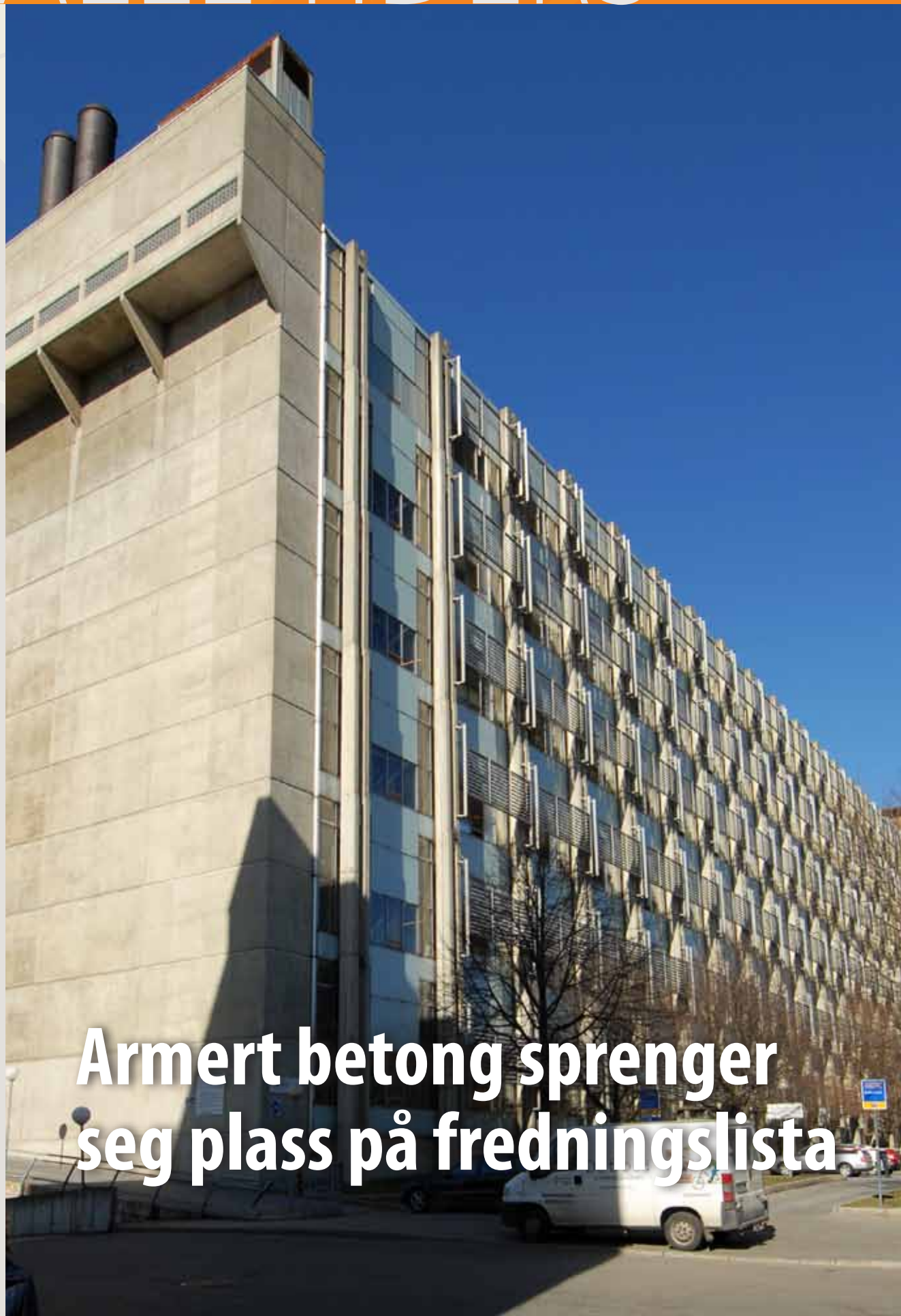
Side 30

Ta del i middelalderens klosterliv

Spillet om Hovedøya i eget bilag

Armert betong sprenger seg plass på fredningslista

ETT ÅR SOM RIKSANTIKVAR

Det har vært et begivenhetsrikt, lærerikt og utfordrende første år for meg som riksantikvar. I løpet av dette året er det særlig ett aspekt som slår meg. Kulturminner er som tomme hylstre uten historiene. Historiene om oss, historien om menneskene i tilknytning til husmannsplassen, maskinanlegget eller fartøyet, må fortelles sammen.

Foto: Joakim Krøvel/www.krøvel.com

I dette nummeret av *Alle tiders* har arkitektur og materialet betong fått stor plass. Laboratorieblokka på Ullevål sykehus, som er avbildet på forsiden, gjorde sterkt inntrykk på meg da jeg så den første gang på slutten av 70-tallet. Den er ikke bare brutal og majestetisk, den forteller også en historie om velferdsstatens utvikling inn i modernismen.

Kulturminner der ute i alle kommuner forteller unike historier om oss. Disse historiene har vi ansvaret for å fortelle til kommende generasjoner. Riksantikvaren har et ansvar, men også fylkeskommunene og kommunene selv.

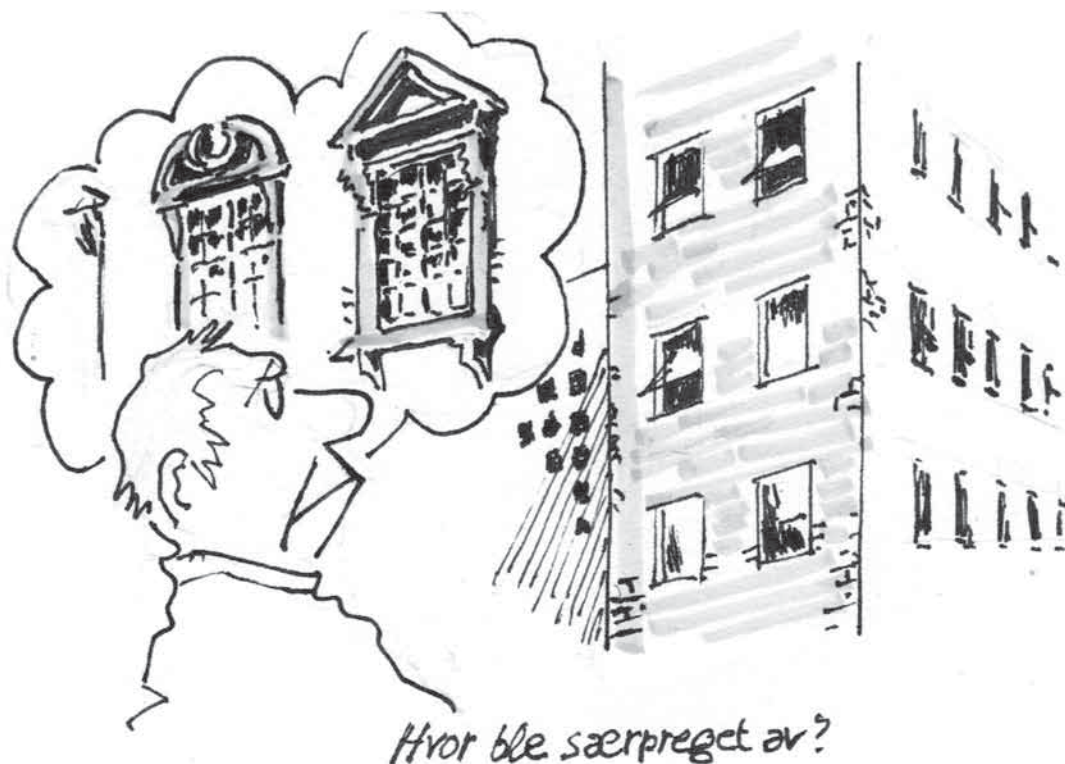
Det reelle kulturminnevernet har i for stor grad vært overlatt til eierne av fredede kulturminner, men også noen ildsjeler og de frivillige. Det offisielle vernet oppfattes i noen tilfeller som et fjernt og stivt saksbehandlingsvesen. I en sak ble eieren av et fredet våningshus fra 1820 nektet av fylkeskonservatoren å utvide et tilbygg fra 1920 med én meter for at barna skulle få et soverom. Fylkeskommunen ville ikke komme på befaring engang. Saken har opprørt meg, fordi den illustrerer hvordan vi ikke alltid forstår at også et fredet våningshus har sin verdi som et hus man kan bo og leve i. Når er et bygg bevart godt nok? Vi vil jo at kulturminner skal brukes!

Stat og fylkeskommune skal ikke frata kommunene deres ansvar for å sikre lokalt viktige kulturminner. Riksantikvaren kan derfor ikke være nasjonal oppmann i hvert enkelt rivesak, da vil ansvaret bare skyves oppover. Det er et politisk og kommunalt ansvar å sørge for at kommunen har kompetanse, evne og kraft til å sikre sine kulturminner.

Kulturminnevern er, sammen med naturvern, en investering for fremtiden. Like viktig som Oljefondet. I stadig flere kommuner oppdages kulturminner som drivkraften til lokal næringsutvikling. Vi gjenoppdager begrepet verdiskaping.

I løpet av det første året har jeg besøkt alle fylker og til sammen 55 kommuner og ordførere. På mine reiser har jeg utfordret politikerne til å ta et valg for sine regionalt og lokalt viktige kulturminner. De er nok noe brydd i det å ta dette ansvaret. Men det er en bevegelse i riktig retning. Kulturminnevernets avgjørende suksessfaktor er hvor mange skritt politikerne vil gå. ■

Jørn Holme
RIKSANTIKVAR

Hvor ble særpregget av?

TEGNET AV GEIR HELGEN

10 Diktatur i betong

14 Naustkirkene
– ved to av dem

32 Overinspektørens hage
– utgraving i Larvik

- 4** Høyblokkenes inntogsmarsj
- 6** «Gamle Lofotferga» fredes
- 7** Timeter for ungt overmott
- 8** Dronningen på Urnes
- 9** Løsning på hotellstrid
- 10** Diktatur i betong
- 14** Naustkirkene – ved to av dem
- 16** PORTRETTE: På Kanten
– Jan Erik Vold
- 20** GLEMTE KAPITLER
Harald Olsen – Arkitekt og møbeldesigner
- 24** Et hett tema
- 26** Vannet som bærer Bryggen
- 28** DET JURIDISKE HJØRNET:
Nye byggesaksbestemmelser
- 29** 25 år med organisert fartøyvern
- 30** Skålgroper og graver rett utafor skoledøra
- 32** Overinspektørens hage
- 34** BEVARES: Gamle hus – miljøsinker?
- 36** DYPDYKK I ARKIVET
- 37** FRA BOKHYLLA
- 38** SKRÅBLIKKET: Alder, kvalitet eller representativitet – refleksjoner og digresjoner
- 40** NYTT FRA DE FRIVILLIGE
- 42** Oslos historie på nett
- 43** ENQUET: – Hvilket kulturminne har du blitt mest betatt av?

Alle Tiders · Nr 2 · 2010

ANSVARLIG REDAKTØR:
Seksjonssjef Siri Wolland

Redaktør: Signe Ihlen Tønsberg
Redaksjon: Marte Boro, Kaare Stang, Line Bårdsgeng, Geirr Olav Gram, Sissel Carlstrøm, Mette Eggen, Torborg Strand, Gurli Halin og Inger Karlberg.

Fotoredaktør: Fredrik Eriksen
Fotoredaksjon: Lene Buskoven og Anders Amlø

Henvendelser kan rettes til:
Riksantikvaren, Dronningensgt. 13
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo
Tlf: 22 94 04 00, Faks: 22 94 04 04
E-post: riksantikvaren@ra.no
www.riksantikvaren.no

Layout: Melkeveien designkontor
Trykk: Rolf Ottesen AS
ISSN 1891-9219 (trykt utg.)
ISSN 1891-9413 (online)
Oppslag 8000
Deadline neste nummer: 25. februar 2011.

FORSIDEBILDE:
Laboratoriet-blokka på Ullevål Sykehus i Oslo.
Foto: Leif Anker, Forsvarsbygg

Ingjerstrand stupetårnet:
Anne Grete Nyrud
© Friluftsetaten
Frognerbadet: Signe Ihlen

Tønsberg © Riksantikvaren
Ekebergåsen: Line Bårdsgeng © Riksantikvaren

Høyblokkenes inntogsmarsj

Prosjektet Statens kulturhistoriske eiendommer (SKE) nærmer seg avslutning. Mer enn 7000 statlige bygninger og eiendommer er saumfart i det største fredningsprosjektet i norsk historie. Armerte betongbygg sprenger seg plass på fredningslista mellom idylliske sorenskrivergårder og hvitmalte tollboder i gamle uthavner.

LEIF ANKER, FORSVARSBYGG

Knappt er det 20. århundre avsluttet før det banker på vernemyndighetenes dør og krever sin plass blant bygg som skal håndspålegges i tråd med kulturminnelovens bestemmelser.

Fra den spede starten på 1990-tallet har nå 18 departementer og statlige virksomhetsområder laget, eller er i ferd med å avslutte verneplaner for egen bygningsmasse. Registranter og antikvarer har flydd høyt og lavt med vernebriller.

Omlag 1400 bygninger foreslås vernet, nær 900 av disse foreslås fredet. Blant de utvalgte er Austråt-borgen fra 1600-tallet,

hvor det mest overraskende kanskje, er at den ikke er fredet tidligere. Noen vil muligens løfte høyere på øyenbrynet av at også statens forsøksgård på Svanhøvd i Pasvik (1935), for ikke si alle høyblokkene fra etterkrigstiden, også tas inn i de utvalgte krets.

INSTITUSJONSBYGGERI

Fire sektorer dominerer den statlige sivile bygningsmassen: helse, justis, høyere utdanning og kanskje overraskende, Landbruksdepartementet. Her slår blant annet Statsskogs koier og utmarksbygninger tungt inn på statistikken.

Det er en broket bygningsmasse som

gjenspeiler statens vekst og rolle i et stadig mer finslipt samfunnsmaskineri. Men det er også et speilbilde som kan forlede. Mye er bygget av andre, men har kommet i statens eie gjennom forvaltningsreformer og vekst i statens oppgaver, senest med sykehusene og barnevernet. Fellestrekket er at dette i all hovedsak er spesialiserte bygg for spesialiserte formål, det være seg barnehjem, tinghus, universiteter, eller atomsikre kommandosentraler for Sivilforsvaret, for bare å ha nevnt noe.

NÆR HISTORIE

Lite av Statens bygninger er fra før 1814. Den dansk-norske helstatens institusjoner

◀ **LAB-BYGGET:** Det er voldsomme dimensjoner pakket inn i et kompromissløst formspråk. Annenhver etasje inneholder laboratorier og kontorer utformet som moduler som lett kan endres etter behov. Høyden mellom vindusrekkene skyldes såkalt tekniske mellometasjer som er uten vinduer. Aluminiumsskinnene i fasaden er solskjermer. Foto Fredrik Eriksen © Riksantikvaren

lå i Danmark. Hovedtyngden av bygnin-
gene i de statlige landsverneplanene, nær
90 prosent, er fra tiden etter 1850, tre fjer-
dedeler er bygget etter 1900. Når så mye
fra nær fortid skal vernes, kan det være
grunn til å spørre seg om hvor mye nyere
historie fredningslisten skal romme. Det
er en, historisk sett, svært kort periode,
bare drøyt hundre år. Samtidig er det en
periode som rommer en enorm utvikling
i samfunnet, i statens oppgaver, og ikke
minst et stort spenn i bygningsformål,
byggemåter, arkitektur og materialbruk.

DYSTER HISTORIE

Ved inngangen til århundret var byg-
gematerialene var i stor grad tradisjo-
nelle: trevirke, naturstein, teglstein og
kalkmørtel slik som i det tidligere bar-
nehjemmet på Askviknes i Os sør for
Bergen. Tilsynelatende er det et ordi-
nært panelt bindingsverkshus på pusset
grunnmur som til forveksling kan likne
et av datidens skolebygg. Den prosaiske
fasaden skjuler en dyster historie, her ble
statens assimileringspolitikken omsatt i full
målestokk overfor romanifolket. I dag er
romaniene anerkjent som en av landets
nasjonale minoriteter. Med Stortingets
bevilgninger i ryggen og vergerådsloven i
hånden tok Norsk misjon for omstreifere
(«Tatermisjonen») barn fra foreldrene
for å gjøre «gode nordmenn» av dem.
Barnehjemmet på Askviknes var det
første av flere barnehjem som misjonen
etablerte. Det er mer enn bare et tilfeldig
eller ordinært institusjonsbygg fra forrige
århundreskifte, men en påminnelse om en
bevisst og offentlig satsing på å utsette
en minoritetskultur med mål og metoder
som få – om noen – i dag vil forsvare.
Det er også et nyttig apropos til dagens
debatt om hvor grensene for mangfold
skal gå og hvilke metoder som kan bru-
kes mot uønskete kulturuttrykk og atferd.
Askviknes er slik et eksempel på hvordan
statlig verneplanarbeid har registrert bygg

med vesentlig betydning for kunnskap og
kjennskap til viktige sosialhistoriske og
kulturhistoriske forhold.

UBEHAGELIG SAMTID

Mens Askviknes representerer den ubeha-
gelige fortiden fra århundrets begynnelse,
representer Laboratoriebygget på Ullevål
sykehus i Oslo en i en annen sammenheng
kanskje like ubehagelig samtid. Bygget
som vakte og ennå vekker, sterke reak-
sjoner blant publikum, er uomtvistelig
et merkebygg både arkitekturhistorisk
og helsehistorisk. Det er en enorm ski-
veformet lamell i upusset betong, med
fasadeelementer i glass og aluminium,
og utkragende ventilasjonspiper i rustent
jern på gesimsen ruver bygget i byland-
skapet. Formspråket, materialbruken og
byggemåten er definitivt en annen, enn i
barnehjemmet på Vestlandet. Den lave
sidefløyen kledd helt i glass forsvinner, det
er hovedvolumet som synes. Kontrasten
til den eldre sykehusbebyggelsen kunne
knappt vært større. Noe av bygget særpre-
gete fasade er bestemt av konstruksjonen.
Mellom laboratorieetasjene ligger såkalte
tekniske mellometasjer som kun rommer
tekniske føringer som ventilasjon, strøm,
vann og avløp osv. og har derfor ikke vin-
duer.

TEKNOLOGISK FRAMSKRITT

Prinsippet ble første gang tatt i bruk i
USA. Laboratoriebygget for Salk Insti-
tute, California (1964-66) av arkitekten
Louis Kahn er av de mest kjente.

En rekke sykehus og laboratoriebygg
ble oppført på denne måten i årene siden.
Laboratoriebygget på Ullevål er det første
bygget her i landet hvor dette ble gjen-
nomført fullt ut, mens sentralsykehuset i
Førde, omlag samtidig, bare hadde teknisk
mellometasje over operasjonsavdelingen.
Laboratoriet på Ullevål representerer slik
konstruksjonsmåter med utenlandske
nyvinninger og teknologiske og medi-

ASKVIKNES: Staten bidro med tomt, betalte investeringen og bidro vesentlig til drift av barnehjemmet gjennom alle år fram til det ble nedlagt på 1950-tallet. Typisk nok for helse og sosialsektoren ble bygningen da tatt i bruk som psykiatrisk institusjon. I dag har psykiatrien flyttet inn i nybygg og det gamle barnehjemmet er personalbarnehage og aktivitetshus for pasientene på Askviknes. Foto Leif Anker, Forsvarsbygg

sinske framskritt. Dette føyer seg til et
bilde hvor nettopp sykehussektoren og
staten her hjemme var drivende også i en
arkitekturhistorisk utvikling.

MULTIFUNKSJON

Høyblokka på det gamle Rikshospitalet
(Karl Grevstad, konkurranse 1935) var rik-
tignok noen år senere enn Horngården til
Lars Backer (1930, 8 etg, planlagt 13), men
her ble multifunksjons høyblokk bygget
for første gang i Norge. Dette var helt i tråd
med og samtidig med rådende internasjonale
strømninger i sykehusarkitekturen,
også dette med opprinnelse i USA.

Uaktet estetiske verdier rommer både
Askviknes og Laboratoriebygget på hver
sine måter ulike opplevelser og ulik, men
viktig historie fra det 20. århundre. Med
sin materialbruk, sitt tiltenkte formål og
sitt formspråk representerer byggene også
spennet i samfunnsutviklingen, teknolo-
gien, offentlig virksomhet og arkitekturen
i et århundre. ■

Arkitektur i verdensklasse

Riksantikvaren er ansvarlig for å frede framstående arkitektur! Fredning av flyplasser kan nok for noen fortone seg som underlig. Men dette må ses i en større sammenheng. I en kongelig resolusjon fra 2006 har regjeringen slått fast at staten skal gjennomgå alle sine eiendommer og sin historie. Regjeringen forventer at en andel av kulturminneverdiene skal sikres gjennom fredning. Det er dette som er bakgrunnen for Avinors forslag om å frede utvalgte deler av seks lufthavner. Noen framstående eksempler fra hver sektors historie vil bli fredet, og de nyere bygningene er her i et klart mindretall.

Kulturminneloven har ingen aldersbe-

grensning, men slår fast at bygninger av kulturhistorisk og arkitektonisk verdi kan fredes. Riksantikvaren er ansvarlig for å ta vare på kulturminner fra ulike epoker, ikke minst framstående moderne arkitektur. Vi har derfor fredet Sverre Fehns Villa Busk fra 1990 i Bamble, og vil også frede deler av Oslo Lufthavn Gardermoen og Operabygningen. Dette er arkitektur i verdensklasse, skapt for framtida.

Dette handler om at staten tar ansvar for sine egne eiendommer, og forvalter fellesskapets eiendommer på best mulig måte. Det er bedre å aktivt begrunne utvalget i dag, enn å passivt vente i 25 år og se hva som blir igjen.

De aller fleste fredninger er eksteriorfredninger, med få unntak. På Gardermoen er det ekspedisjonsbygget og tårnet som foreslås fredet. Flyplassen skal selvsagt få utvikle seg slik en moderne flyplass skal, med topp service for passasjerene og best mulig sikkerhet. Men det er Gardermoens oppsiktsvekkende og framstående arkitektur som gjør den fredningsverdig.

Riksantikvar Jørn Holme

Dette innlegget sto på trykk i Aftenposten søndag 10. oktober 2010.

Den siste operative treferga i Nord-Norge – M/F «Gamle Lofotferga» – skal nå fredes

Veiutbygginga gikk sent i Lofoten. Med økningen av privatbiler etter 1945 meldte behovet for bilferger seg. Først i 1955 kom den første ferga til Lofoten, og fikk Gimsøystraumen som arbeidsområde. I oktober året etter ble «M/F Lofotferje II» levert av Em. Moen & Sønns Båtbyggeri i Risør. Oppdragsgiver var Lofoten Ferjeselskap A/L. I ni knops fart gikk den nye ferga forbi de fleste båtene fra Risør og nordover. «M/F Lofotferje II» var registrert for 100 personer, to fem-tonns lastebiler, en buss og fire personbiler.

(SIT)

Fram til 1970 var ferga i ordinær trafikk mellom Vestvågøy og Flakstad.

Fram til 1977 var den avløsnings- og reserveferge.

1977 ble ferga solgt til H. Olav Larsen på Ballstad, og omdøpt til «Lofotpel». De neste årene ble hun brukt som arbeidsbåt ved kaibyging og reparasjoner.

1993 ble hun solgt til Kalle AS ved Per Lund i Kabelvåg, og fikk navnet M/F «Gamle Lofotferga». Etter mye båt puss ble båten sertifisert for 85 personer og satt inn i turisttrafikk.

1994 fikk ferga prisen for beste restaureringsobjekt på Kystens Landsstevne på Sommarøy utenfor Tromsø.

2001 Johnny og Nina Storvik kjøpte M/F «Gamle Lofotferga» av Kalle AS. Ferga gikk fremdeles som charterbåt, med sesong fra mars til november. Samme året får den status som vernet fartøy av Riksantikvaren.

2003 tildeles hun kvalitetsmerket «Olavsrosa» av Norsk Kulturarv.

2004 ferga opptas som medlem i Norsk Fartøyvern Forening NFF

2009/2010 blir den restaurert ved Blokken Verft i Vesterålen. Fredes av Riksantikvaren 8. november. ■

Lofotferga seiler ut fra Kabelvåg, forbi landemerket Kjeldbergind.

Foto: Johnny Storvik

Timeter for ungt overmøt

Omtalt som selve symbolet på funksjonalisme er Ingierstrands F-formede stupetårn. Den dristige og rendyrkede formen er støpt i modernismens materiale. Et stykke ingeniørkunst i fritthengende betong.

AV SJUR MEHLUM OG LINDA VEIBY, RIKSANTIKVAREN

I juni i år ble stupetårnet åpnet etter et omfattende restaureringsarbeid. Tårnet har i mange år lidd under manglende vedlikehold og utbedringer preget av midlertidighet. Det har vært liten grad av tilpasning til den opprinnelige arkitekturen og materialbruken.

Betongen har i møtet med havet vist seg som en stor utfordring. Saltet i vann og vind hadde tært hardt på konstruksjonen. Hovedarbeidet besto i betongrehabilitering, der rustent armeringsjern og skadet betong ble utbedret. Deler av konstruksjonen er også blitt forsterket med supplering av armeringsjern. En viktig premisse har vært at den opprinnelige skulpturelle arkitekturen som er preget av slankhet og dristighet, skulle ødelegges eller forringes. Materialer skulle tilpasses de opprinnelige. Det er ikke gjort større inngrep enn strengt nødvendig.

Også de øvrige arbeidene med stupetårnet har vært styrt av ønsket om å tydeliggjøre den opprinnelige arkitekturen fra 1930-tallet. Senere endringer som nyere rekkverk og en metalltrapp er ikke bevart. Isteden har man brukt de opprinnelige arkitektegningene og fysiske spor på tårnet for å gjennomføre restaureringen. I dag er det igjen en tretrapp og rekkverkens utforming er meget nært opptil de opprinnelige. Også den støpte «1-meter'n» er gjeninnført, og igjen er flaggstangen plassert på toppen av tårnet. ■

Foto: Anne Grete Nyruud © Friluftsetaten

Oslo kommune kjøpte Ingierstrand i 1936 og bygde ut området som badestrand for byen. Navnet Ingierstrand er fra familien Ingier som rundt 1800 eide gården Stubljan

Arbeidet har vært krevende og morsomt. Riksantikvaren er fornøyd med resultatet. Verdifull kunnskap om bygningsteknologien fra 1930-tallet er innhentet, noe som har stor overføringsverdi til istandsettingsprosjekter av bygninger og anlegg fra Modernismens tidligste fase.

Foto: Sjur Mehlum © Riksantikvaren

Sammen med tilsynshaver Marit Bøen på Urnes plantet Dronning Sonja et nytt plommetre under gjenåpningen av stavkirken. Akkurat som treet som en gang sto der, vil også dette bære blå plommer. Foto: Siri Wolland © Riksantikvaren

Erlend Gjelsvik, en av håndtverkerne fra Jølster bilelag som har hatt ansvaret både for murer- og tømrerarbeidene.

Foto: Siri Wolland © Riksantikvaren

Dronningen på Urnes

I strålende høstsol var Hennes Majestet Dronning Sonja til stede da Riksantikvaren og Fortidsminneforeningen markerte gjenåpningen av Urnes stavkirke, etter den omfattende restaureringen.

AV SIGNE IHLEN TØNSBERG, RIKSANTIKVAREN

Dronning Sonja er Fortidsminneforeningens høye beskytter, og har flere ganger tidligere besøkt Urnes stavkirke i Luster i Sogn.

Gudstjenesten på gjenåpningen for de 50 inviterte gjestene ble holdt av funge-

rende biskop i Bjørgvin Jan Otto Myrseth. Miljø- og utviklingsminister Erik Solheim og riksantikvar Jørn Holme deltok, sammen med assisterende fylkesmann i Sogn og Fjordane Anne Karin Hamre, og ordfører Torodd Urnes i Luster kommune.

I stand

Sammen med Fortidsminneforeningen som eier Urnes, startet Riksantikvarens Stavkirkeprogram restaureringsarbeidet vinteren 2008. Håndverkere fra Jølster Bilelag, Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og antikvarisk ekspertise fra ulike konsulenter har deltatt i arbeidet.

Skannet

Urnes er nå nøye dokumentert, og for første gang er en stavkirke skannet. Grunnmurer og gulv er restaurert med samme type materialer og håndverksteknikker som ble

brukt den gang kirken ble satt opp tidlig på 1100-tallet. Kirkekunst, som veggdekor og malerier, er konserverv. Kalvariegruppen som viser Kristus på korset, flankert av Jomfru Maria og Døperen Johannes, er også konserverv og satt tilbake over inngangen til koret.

12 milliarder

I forbindelse med arbeidene ble de tidligere begravelser undersøkt, og kistene er nå satt tilbake under kirkegulvet. Nå gjenstår skifting av takspån, tjærebreng og at tårnet rettes opp.

Alt arbeid på Urnes vil koste vel 12 millioner kroner og er betalt gjennom Riksantikvarens Stavkirkeprogram. Funn av minst to eldre kirker under den nåværende, forteller at Urnes har vært kirkestad siden 1000-tallet. Urnes stavkirke ble skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste i 1979. ■

Ny-Hellesund:

Løsning på hotellstrid i midlertidig fredet kulturmiljø

AV KAARE STANG, RIKSANTIKVAREN

På «Odden» på Kapelløya ved innseilingen til den kjente uthavnen Ny-Hellesund i Søgne vestfra, har det siden 1950-tallet ligget et mindre båtverft. For få år siden ble verftet nedlagt, og hotellplaner ble deretter utarbeidet. Hotellet skulle erstatte en verftsbygning i to etasjer fra 1950-tallet. Gjeldende reguleringsplan består av kombinasjonsområde bevaring og næring.

Opprinnelig hotellprosjekt som ble forkastet, innebar to større bygningsvolumer med boenheter samt en konferansebygning i glass og stål. Prosjektet innebar store terrenginngrep i det uberørte landskapet mot vest. I volum og uttrykk ville hotellet bli dominerende og fremmedartet i det kulturhistoriske miljøet.

Uthavn

Som historisk område var Ny-Hellesund en viktig uthavn fra sjøfartstiden på 1700- og 1800-tallet. Området er omtalt allerede i Snorres kongesagaer. Myten om hvordan en bergvegg i sundet delte seg i to da Olav den hellige var på tokt, er fortsatt kjent og har gitt opphav til navnet Olavssundet. Landskapet er i senere tid kjent gjennom Vilhelm Krag's diktning og Amaldus Nielsens malerier, herunder det berømte bildet «Morgen i Ny-Hellesund» (1895).

Hotelllets hovedform i fasader og snitt. Hotellet er tegnet av sivilarkitekt Tor Linge Tønnessen

© STREK Arkitekter, Kristiansand. Illustrasjoner: Visualizeit, Fredrik Linge

Strid

For å stanse uheldige terrenginngrep og uønskede høydevirkninger i landskapet, grep Fylkeskonservatoren i Vest-Agder inn med vedtak om midlertidig fredning av kulturmiljøet i mars i fjor. Ettersom det allerede lå en nedlagt verftsbygning på tomten, var Fylkeskonservatoren og Riksantikvaren enige om at man ikke skulle motsette seg

hotell dersom verftsbygningen ble revet. Stridspunktet gjaldt hotellets utnyttelse, høyde og utforming. Antikvariske myndigheter krevde at utbyggingen måtte reduseres og utformingen bearbejdes.

God dialog

Etter befaringer og folkemøte i november 2009, har partene kommet frem til en løsning som alle er fornøyd med. Hotellprosjektet er redusert i størrelse, og byggehøyden kraftig redusert. Maksimal mønehøyde blir nå ca 8 meter. Bebyggelsen er i sin helhet plassert på det allerede bebygde arealet, på betongkaia. Det har vært god dialog mellom Fylkeskonservatoren og eierne som er representert av arkitektfirmaet STREK arkitekter i Kristiansand.

Det godkjente prosjektet, tegnet av sivilarkitekt Tor Linge Tønnessen i STREK, innebærer bygninger som i hovedform med saltak har en historisk oppsluttende karakter. Bygningene har samtidig fasadedetaljer som hjørnevinduer og dører i moderne form, noe som viser at bygget er tegnet i 2010. ■

Mer skånsomt i landskapet. Enkle trehusformer med saltak har erstattet tidligere volumer i glass og betong

© STREK Arkitekter, Kristiansand
Arkitekt: Strek Arkitekter AS, sivilarkitekt Tor Linge Tønnessen
Illustrasjoner og fotomontasjer: Visualizeit, Fredrik Linge

Palast der Republik var et symbol for DDR som parlament og kulturhus. Arkitekturen og de mange underholdningstilbudene inne i bygningen gjorde at folk fikk en smak av «vesten». Dette var propaganda fra det kommunistiske regimet. Foto: Scanpix

Diktatur i betong

– Palast der Republik fra DDR

En bygning kan være et symbol på en hel epoke i et lands historie. Palast der Republik var en omstridt del av bybildet i Berlin og ble revet etter lang debatt.

AV GEIRR OLAV GRAM, RIKSANTIKVAREN

Bygningen var blant de mest kjente uttrykkene for arkitektur skapt av det østtyske kommunistregimet. Til forskjell fra de standardiserte og utskjelte boligblokkene i DDR kjent som «Plattenbau», var bygningen unik. Den var plassert på Spreeinsel i sentrum av Berlin og hovedarkitekt var Hans Graffunder. I likhet med betongarkitektur i vesten skiftet oppfatningene om bygningen over tid. Da bygningen sto ferdig med sine kobberfargende glassfasader i 1976, knyttet den DDR til moderniteten. Etter murens fall i 1989 var Palast der Republik upopulær. Krav om riving var knyttet til ønsket om å gjenoppføre det gamle byslottet fra 1700-tallet for prøysserkongene og de tyske keiserne. Det ville gi området tilbake bybildet fra før den andre verdenskrigen. Palast der Republik symboliserte «den smertefulle historien» om det kom-

munistiske diktaturet i DDR. Rivearbeidene ble fullført i 2008 og Tyskland mistet et viktig kulturminne. Da er det lett å glemme at bygningen en gang var mektig populær.

STATENS HUS

Palast der Republik var en kombinasjon av parlamentsbygning og kulturhus. I bygningen satt Volkskammer som var nasjonalforsamlingen i DDR og her var partidagene i det østtyske kommunistiske parti. Regimet brukte bygningen som et symbol for DDR under ledelse av Erich Honecker. Propagandabudskapet var at landet var blitt en konsolidert stat der det var slutt på reformer og hvor den private lykke eksisterte. Palast der Republik var et av stedene hvor DDR-borgerne kunne oppleve noe som minnet om «vesten». Blant folk var bygningen kjent som «Erichs Lampenladen» – Erichs lampebutikk. Innvendig var det et uendelig

Palast der Republik med TV-tårnet i bakgrunnen. Sammen danner de to bygningene et kjent motiv fra DDR. Dette bildet fra våren 2004 viser at den hvite fasaden på Palast der Republik var fjernet under arbeidet med asbestsanering. Diskusjonen om bevaring pågikk samtidig og bygningen hadde allerede mistet noe av sitt opprinnelige uttrykk. Foto: Geirr Olav Gram

antall lampekupler som utsmykning i de modernistiske og luksuriøse interiørene av DDR-standard. Dette var et «gesamtkunstwerk» der arkitektur og innredning utgjorde en helhet. Bruken av bygningen skapte en tilsynelatende sammenheng mellom av økonomi og sosialpolitikk.

Med et variert underholdningstilbud ble bygningen godt besøkt av øst-tyskerne. Her fantes diskotek, bowlingbane, weinstube, bierstube, espressobar og melkebar. Fra et sentrallager strømmet øl, bitterlemon og cola (!) som holdt samme temperatur alle steder. Det var tre gourmetrestauranter og gunstige priser over alt. I tillegg fantes to store auditorier og en stor sal med et svært avansert setesystem som kunne tilpasses ulike scenekonsepser og med plass til 5000 mennesker. I Palast der Republik ble det arrangert alt fra partidager i kommunistpartiet til barnetater, og her opptrådte James Last, Wenche Myhre og julenissen.

Historien om bygningen viser at propagandasymbolet og den folkelige forlystelsen var knyttet sammen. Det var estetikken, det private forbruket og

arrangementene i DDR-statens eget hus som var selve budskapet til omverdenen. Etter murens fall var det her Volkskammer i 1990 vedtok at DDR skulle gjenforenes med BRD – Vest-Tyskland. Det ble samtidig klart at «Erichs Lampenladen» inneholdt asbest slik at den ble stengt for publikum de neste 15 årene. Debatten startet om fremtiden for bygningen.

NY BRUK

Etter murens fall i 1989 ble Berlin hovedstad i det gjenforente Tyskland, og den gamle Riksdagsbygningen fra 1894 ble sete for nasjonalforsamlingen Bundestag. I Palast der Republik ble det fjernet asbest mellom 1998 og 2003 og den opprinnelige innredningen forsvant. Deretter fulgte en periode med et «mellomspill» hvor bygningen fungerte som kulturhus. Den var nå et oppvarmet skall av glass og betong hvor folk kunne oppleve klassisk tysk teater og andre kulturaktiviteter – med vinterklærne på. I en kort periode hadde bygningen en plass i det gjenforente Berlin som i dag er blant Europas fremste kulturbyer. Mellomspillet ble

et innlegg i debatten fra tilhengerne av bevaring om hvilken posisjon bygningen kunne ha i fremtiden.

OPPGJØR MED FORTIDEN

Tyskland har en komplisert historie å bearbeide, men er også blant de landene som har tatt det grundigste oppgjøret med sin egen fortid. Dette handler særlig om nazistenes forbrytelser, men etter hvert også om kommunistdiktaturet DDR. På tysk kalles disse prosessene for *Vergangenheitsbewältigung* og kan oversettes til norsk med fortidsbearbeiding. I Tyskland er disse historiediskusjonene som regel sterkt politiserte. Berlin har vært hovedstad for kongeriket Prøyssen, det tyske keiserriket fra 1871-1918, Weimar-republikken, Hitlers tredje rike, DDR og nå det gjenforente Tyskland. Byutviklingen og hvilke fortellinger som skal ha plass i byrommet i hovedstaden er en del av tysk kulturdebatt. Monumentet over Holocaust som er bygget i sentrum av Berlin, viser at Tyskland erkjenner sin egen smertefulle historie.

En installasjon som viser byslottet (Stadtschloss Berlin) fra 1700-tallet. Slik kan fasaden på det rekonstruerte byslottet se ut om det blir gjenopført på den gamle tomte til Palast der Republik. Foreløpig skal tomte være en park siden ikke finnes penger til å bygge opp byslottet. Foto: Scanpix

BEVARING ELLER RIVING

Spørsmålet av handler om hvilken plass DDR skal ha i den tyske nasjonale identiteten. I likhet med betongarkitektur i vesten fra 1970-tallet er Palast der Republik karakterisert som «stytgt» og som et brudd med 1800-talls bybildet i sentrum av Berlin. Gjenoppføring av byslottet fra 1700-tallets Prøyssen skulle gjøre om på det historiske bruddet. Byslottet var blitt skadet under krigen, men kunne ha vært gjenoppbygd. DDR hadde revet bygningen i 1950 til internasjonale protester. En som hadde denne oppfatningen var Friedbert Pflüger fra det kristen-demokratiske partiet CDU. Han mente Palast der Republik som et symbol på et diktatur var uforenelig med tysk identitet. Flere hadde tidligere gått inn for gjenoppbygging av byslottet som sammen nabobygningene domkirken og Altes Museum fra 1800-tallet representerer «et annet Tyskland» før nazismen og kommunismen.

TVILENS PALASS

Tilhengerne av bevaring har hevdet at bygningens egen historie har verdi, og uli-

ke forslag har vært lansert. Arkitekt Hans Graffunder som tegnet bygningen foreslo «skjermbevaring» tidlig på 1990-tallet. En ny fasade som en kopi av kongeslottet kunne bygges foran med stål og glass som mellombbygg. Det var originalt å forblende DDR-modernismen med en historisk kulisser. Den norske kunstneren Lars Ramberg som bor i Berlin argumenterte for «ruinbevaring» da han skapte verket «Palast des Zweifels». På taket av bygningen monterte han i 2005 en installasjon bestående av store neonlysende bokstaver i versal; ZWEIFEL. Ramberg mener at minnesmerker som regel markerer en slutt og lukker historien, mens hans kunstverk var et monument over tiden etter kommunismen og den samtidige debatten for eller i mot riving. Palast des Zweifels skulle vise verdien av tyskernes grundige diskusjoner om sin egen fortid. Bygningen ville fungere best om den fikk «stå som et tomt skall, som en skulptur i seg selv i byrommet», uttalte Ramberg i boken *Berlin med norske øyne* fra 2006. (Laila Thuestad (red.))

VANSKELIG REHABILITERING

Debatten om riving eller bevaring viser hvor problematisk det var for Tyskland å bearbeide det som var et sentralt kulturminne fra DDR. Siden den tyske gjenforeningen i 1990 har Berlin hatt store økonomiske problemer, og det har ikke vært penger til verken rehabilitering av Palast der Republik eller gjenoppføring av byslottet. Debatten har imidlertid handlet mest om hvordan «den vanskelige historien» kunne integreres i det kollektive tyske minnet gjennom bevaring av en konkret bygning.

Nasjonalforsamlingen Bundestag fattet et nesten enstemmig vedtak om riving og gjenoppføring av byslottet i 2003. Venstrepartiet Die Linke forslo å stanse rivingen i 2006. Det var fjernet store mengder asbest og bygningen hadde vist at den hadde et formål i Berlin. Likevel ble forslaget ble nedstemt og rivingen var ferdig i 2008. Økonomiske problemer og historieoppfatning førte til rivingen. Fortellingen om Palast der Republik handler om historiens feilgrep. ■

Bakkehaugen kirke i Oslo.
Foto: Jiri Havran © Riksantikvaren

Naustkirkene

– ved to av dem

Naustkirkene karakteriseres av trekantsnittet, der kirkeskipet er utført som et saltak som er trukket ned til bakken og også utgjør vegger. Arkitekt Erling Viksjø var den første som benyttet denne formen i et kirkebygg i hans vinnerutkast for Nordseter fjellkirke i 1949. Tromsdalen kirke fra 1965 ble tegnet av Jan Inge Hovig. 10 år senere tegnet Erling Viksjø Bakkehaugen kirke.

AV KRISTIN ARNESEN, KUNSTHISTORIKER

Arkitektkonkurransen for Bakkehaugen kirke ble utlyst i 1938. Ove Bang (1895–1942) vant konkurransen i 1939, med et nyromantisk kirkeanlegg i betong og granitt. Etter endt diplom i 1935 og et kortere engasjement hos arkitekt Sverre Aasland begynte Erling Viksjø (1910 – 1971) å arbeide ved Ove Bangs arkitektkontor. Etter krigen ble det konstatert at Bangs forslag ville bli for dyrt. Viksjø fikk i oppdrag å forenkle planene. Kirken ble innviet 20. desember 1959, da i en sterkt bearbeidet versjon.

GESAMTKUNSTWERK I NATURBETONG

Den oppførte kirken er en arbeidskirke med naustform. Kirkeanlegget var i sin helhet oppført i sandblåst naturbetong, både i interiør og eksteriør. Bakkehaugen kirke kan klassifiseres som et gesamtkunstwerk i naturbetong, der arkitekt og billedkunstner har skapt en enhet mellom arkitektur og utsmykning. Kirken ligger på et høydedrag på Tåsen i Oslo. Hovedinngangen er vendt mot sør, mens alteret er vendt mot nord. En mur forbinder kirkebygningen med en frittliggende støpel utformet som et stilisert kors hvor klokkene henger utildekket. Kai Fjell sto for den kunstneriske utsmykningen med glassmaleri og relieff, mens Carl Nesjar sto for relieff og sandblåsing av all kunst på flatene i naturbetong. Inngangsfasaden er dekorert med sandblåste korsmotiver. Korpartiet er utformet med et kors støpt i naturbetong, som fungerer som altertavle. Kai Fjell utformet veggdekorasjonene til kirkerommet, som

består av 12 meter høye avbildninger av de fire evangelister, en trearmet lysestake samt Jomfru Maria med krybben.

TROMSDALEN KIRKE

I 1959 ble Jan Inge Hovig (1920 – 1977) engasjert som arkitekt for Tromsdalen kirke. Ifølge arkitekten var det et interessant oppdrag å ta fatt på med: «vakker beliggenhet, storslått natur, og tre måneders mørketid.»¹ Den økende befolkningen i Tromsøysund menighet i tiåret etter andre verdenskrig førte med seg et ønske om en egen kirke i gjeldet, med menighetssal og gravkapell. Den lokale plankomiteen godtok den foreslåtte arkitekten, som sto bak flere kirker i landsdelen slik som *Svenska kyrkan* i Narvik (1950) og *Harstad kirke* ferdigstilt i 1958. Det var enighet om at Hovig skulle få «mest mulig frie hender til å utarbeide planene slik han ser det mest passende og tilfredsstillende under hensyntaken til kirketomtens beskaffenhet og beliggenhet i forhold til de naturlige omgivelser med Sundet i forgrunnen og fjeldene i bakgrunnen.»²

FORUNDERLIG VIRKNING

Naustformen er dannet av skråstilte elementer av armert lettbetong som repeteres i 11 ledd med ulik mønehøyde. Hovedfasaden trappes ned i sju trinn til det laveste taknivået, som markerer overgangen mellom kirkeskipet og koret. Herfra trappes de tre påfølgende leddene opp mot øst. Mellom de 11 leddene er det spalter med innfyll av glass. Gavlveggene var også utført i glass. Bak kirketomten ligger Tromsdalstinden som man ved

bygningens ferdigstillelse kunne se gjennom kirken: «(...) og aner også fjellets konturer gjennom kirken mot fjellet, noe som gir en forunderlig virkning.»³ Kirkeskipet smalner fram mot koret, mens koret igjen vider seg ut. Dette fører, ifølge arkitekten, til at det oppstår en mystikk som hører til i et sakralt rom. Gjennom de mange vindusslissene flombelyses kirken i mørketiden av lysstoffør montert langs åpningene, og fra avstand ser vi en rekke lysøyler. Når det er lyst, slipper spaltene naturlig lys inn i kirkerommet.

Naustformen, med sine religiøse konnotasjoner til treenigheten ble ansett som en særdeles velegnet form på kirkebygninger de første tiårene etter andre verdenskrig. Bakkehaugen og Tromsdalen kirke utgjør to eksempler på norske arkitekters bruk av denne formen. De to eksemplene kan sees på som to ulike tilnærminger til naustformen, fra den statiske og introverte *Bakkehaugen kirke* til den ekspressive og dynamiske *Tromsdalen kirke*. ■

Tromsdalen kirke, bedre kjent som «Ishavskatedralen» ble vigslet 19. november 1965. Kirken er arkitekt Jan Inge Hovigs hovedverk og en av våre mest tidstypiske kirker fra 1960-tallet. Foto: Fride Hallberg © Riksantikvaren

NOTER

1 Kilder: Hovig, Jan Inge: «Tromsdalen kirke» i *Byggekunst* 1966 s. 210

2 1955-1968. Tromsdalen kirke – forhandlingsprotokoll for plankomiteen og Foreningen Kirkebygg.

3 Hovig, Jan Inge: «Tromsdalen kirke» i *Byggekunst* 1966 s. 210

På kanten

– Frognerbadet vitner om en by som en gang hadde sjenerøsitet – et fabelaktig anlegg. Vakkert og funksjonelt. Men Oslo er en by som setter av for lite til vedlikehold. Lekker det ikke på Frognerbadet, så lekker det på Tøyenbadet.

AV SIGNE IHLEN TØNSBERG, RIKSANTIKVAREN

Før klokka åtte i morgensola, møter vi forfatteren, lyrikeren og kulturløfteren Jan Erik Vold godt i gang med å svømme sine 1000 meter.

Frognerbadet, tegnet av arkitekt Frode Rinnan, er det vakreste utendør basseng Jan Erik Vold vet om.

– En herlig kontrast til Vigelands gysselige mennesker i stein. Disse skulpturene på rad og rekke – vet du hvem som elsker dem? Jeg snakket med sjefen for Vigelandsmuseet for mange år siden. Jo, det er japanerne! De med sin for sans for orden og struktur. Og med sine endeløse Buddha-parker hjemme.

– **Hvorfor mener du så veldig mye om hoppbakker, svømmebasseng og skøytestadioner?**

– Fysisk fostring er like viktig som kulturbygg. Idrettsarenaene spiller – eller

spilte – en stor rolle i Oslo. Jeg er glad i byen min. Jeg gikk på Bolteløkka skole. Etter skoletid dro vi ned på Bislett Bad, der det var åpent for «herrer» mandag, onsdag og fredag. Vi på «Bolla» var den fjerde beste skolen i byens skolemester-

– Feilen er at vi ikke debatterer først, og tar avgjørelsene siden.

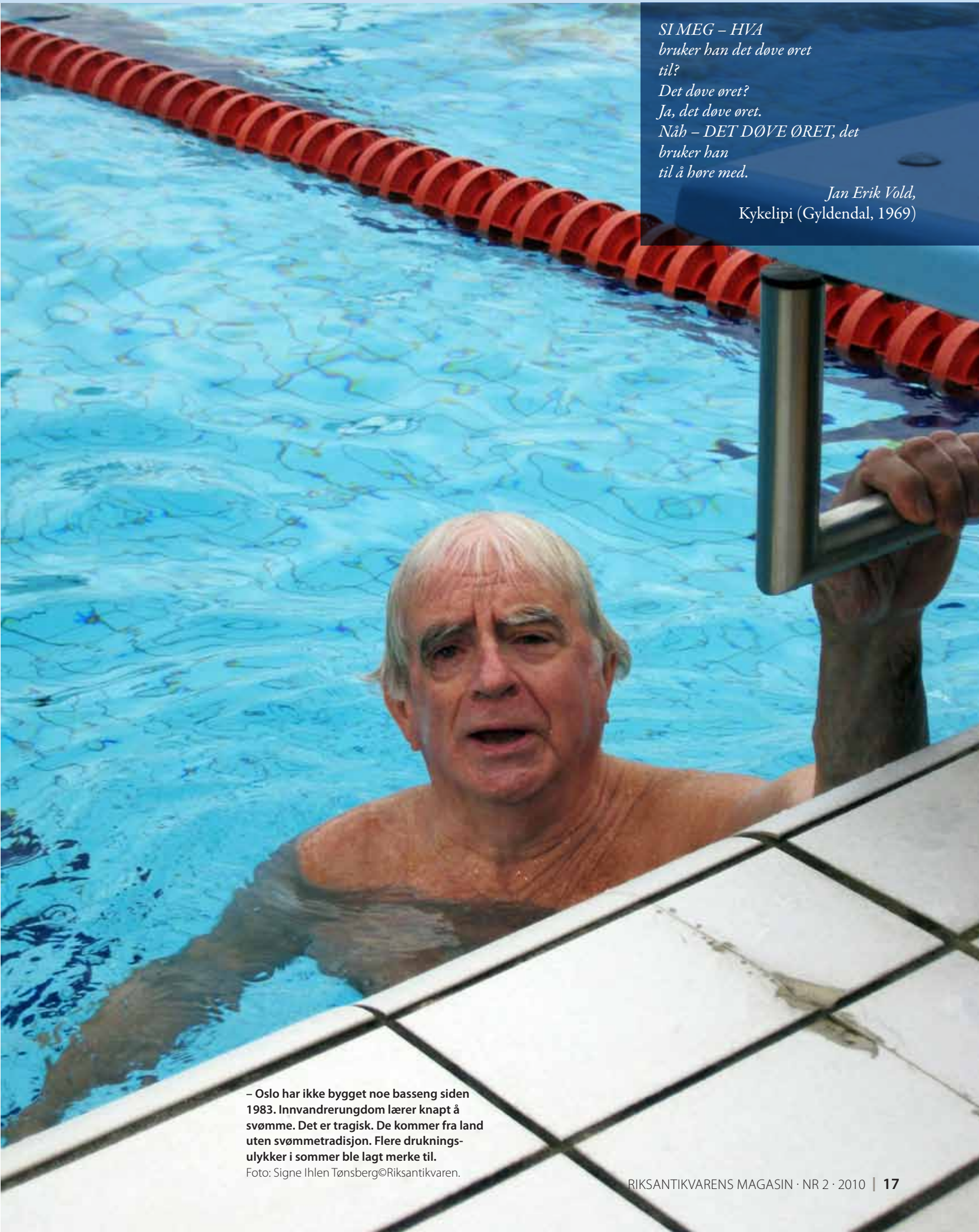
skap, etter Ruseløkka, Møllergata og Sagen som hadde egne basseng. Den gang var det svømmeanlegg over hele landet. Rolf Hofmo, den store idrettspolitikeren, fikk anlagt 168 svømmehaller i Norge fra 1945 til 1965, flere enn i det øvrige Skandinavia til sammen. Anlegg som etter noen år ble stående og råtne på rot. I hovedstaden må du nå ta med familien

til Askim for å svømme, om du skal til et «badeland».

Kommunen fraskriver seg ansvar for svømmeanlegg. Skolene formår ikke å gjøre alle elevene svømmedyktige. At 83 prosent av 10-åringene i Oslo kan ikke svømme, var et tall som kom opp for noen år siden. Om prosenten fremdeles stemmer, vet jeg ikke. Men situasjonen er uansett uakseptabel. Vi var flere som kunne svømme for 50 år siden.

– **Anleggene skal tilfredsstillere kravene fra toppidretten, som hele tiden utvikler seg?**

– Da jeg vokste opp var Oslo en svømmeby, en trikkeby, en skiby og en skøyteby. Svømming og skøyter er ute. Trikken ble reddet ved folkelige protester. Skiforeningen holder styr på løyper og spor. Hadde vi hatt en «Foreningen til skøytesportens fremme» ville Bislett aldri gått nedennom og hjem. Det fordums helårsstadion, skapt av Martinus Lørdahl,

*SIMEG – HVA
bruker han det døve øret
til?
Det døve øret?
Ja, det døve øret.
Nåh – DET DØVE ØRET, det
bruker han
til å høre med.*

*Jan Erik Vold,
Kykelipi (Gyldendal, 1969)*

– Oslo har ikke bygget noe basseng siden 1983. Innvandrerungdom lærer knapt å svømme. Det er tragisk. De kommer fra land uten svømmetradisjon. Flere drukningsulykker i sommer ble lagt merke til.

Foto: Signe Ihlen Tønsberg©Riksantikvaren.

– Fram og tilbake 20 ganger i bassenget snakker vi bare «polltikk» og byutvikling. Jan Erik Vold møter tidlig for å treffe sin venn og våpendrager Erling Okkenhaug som leder miljøorganisasjonen Allgrønn. Foto: Signe Ihlen Tønnsberg©Riksantikvaren.

som også stiftet Oslo Idrettslag, brukes en gang i året, til internasjonal friidrett. Oslo Idrettslag er fratatt klubblokaler og treningsmuligheter. Klubben er blitt tvunget til å legge ned sin skøyteøypavdeling. Av Oslo kommune, som ikke eier skam. Eller historiekunnskap.

– ... men Bislett stadion er en tapt sak!
 – Jeg pleier å si: Bislett var Oslos hjerte. Holmenkollbakken var Oslos øye, Munch-museet var Oslos sjel. Alle disse ting er ødelagt, under byens rådende Høyre-regime. Feilen er at vi ikke debatterer først og tar avgjørelsene siden. Kulturminister Giske og byrådsleder Lae kommer sammen og blir enig om at Munch-museet skal flyttes til Bjørvika, kort tid etter at bystyret har vedtatt av museet *ikke* skal flyttes til Vestbanen. Edvard Munchs malerier vil dårlige tåle den klimavekslingen det blir i et solvendt høyhus ved sjøkanten. Munchs mektige verk, med kjærligheten, damene, det vriene livet – det går rett i hjertet på oss. Jeg tar alltid med gjester fra utlandet til Munch-museet, så sant de har fire ledige timer. Men etter at museumsforvalt-

ningen har slumset med security og fått kjente Munch-bilder stjålet, er det innført en innsjekkingsprosedyre verre enn om man skulle fly til New York.

– Den nye Holmenkollen er jo vakker, og flott med en spennende arkitektur?

– Den er en umotivert stålkump i byens åskant! Stygg! Ta en gallup på det! Først nå ser vi hvor slank og stilig det ekte anlegget var. Av farge hvit, ikke grå.

– Så du ikke Anette Sagen hoppe i vinter? Bakken var som fyr av lys i mørket, og det skinte gjennom stålkonstruksjonene?

– Oslo by har bygget en Holmenkollbakke der du fra mange plasser på tribunen knapt ser hopperne. Det blir umulig å se hele hoppet fra ovarennet og helt ned. Hopperne forsvinner ned i det «hølet» som engang var Besserudtjernet. I Midtstulia har de forstått å legge en hoppbakke i en naturlig skråning.

– Hva ville du gjort hvis du var riksantikvar for en dag?

– En dag er for kort tid. Men om jeg kunne forandret noe ville jeg innført en

kontrollinstans som kunne kalles «Tobias i tårnet». Dette skal være en klageinstans som sier fra når det er åpenbart at en beslutningsprosess er uavklart og at vi må derfor ta en runde til. Den skal altså stå *over* de flertallsvedtak som er fattet. Om fornuften hadde fått råde kunne man reddet Bislett, Holmenkollen og Munch-museet. Og alle kommende fadesser.

– Er det noen du mener jobber godt?

– Oslo Bys Vel gjør en god jobb. De forteller historier om stedene ved å knytte mennesker og hendelser med skiltene de lager. Oslo må bli mer som Paris og Roma, som stolt viser fram sin historie. Norges hovedstad river, bygger og glemmer.

– Er det noen i Rådhuset du snakker med?

– Ja, Erling Folkvord. Men ordfører Fabian Stang har i alle fall folketekke. Han sendte meg en bok om kunsten i byens storstue. Med hilsenen; «*Men Rådhuset har du vel ikke noe imot?*» En ordfører med humor. Det var lenge siden sist. Det motsatte av humor er ikke alvor. Det er dumhet. ■

Rjukanhistorie reddet

AV GURLI HALIN, RIKSANTIKVAREN

Riksantikvarene har gjennom tidene bidratt aktivt med litteratur til biblioteket. Likeså tidligere riksantikvar Nils Marstein.

NRKs kulturprogram PAN hadde senhøstes 1980 et hovedinnslag om at arkivene til Norsk Hydro på Rjukan skulle kondemneres i forbindelse med nedleggelsen der. Arkivaren var fortvilet over at det industrihistoriske materialet ville forsvinne. Nils Marstein avtalte umiddelbart et møte for å se på alt sammen.

– Det var overveldende. Rjukan var Norges første arkitekttegnete by, og Sam Eyde hadde engasjert landets beste arkitekter. Hos Norsk Hydro sto det på rekke arkivskap der arkitekttegninger av hele utbyggingen av Rjukan hang sirlig på plass. Tegningene til en komplett by hang fortsatt i skapene, forteller Marstein.

Han sier at det for øvrig fantes arkivalier som beskrev utbyggingen av Rjukan til minste detalj. Det var mulig å finne ut hvem som hadde gravd hvilken grøft og til hvilken avlønning. En stor fotosamling viste dalen før, under og etter utbyggingen. Historielaget på Rjukan hadde fått løfte om fotografiene,

Såheim kraftver på Rjukan Foto: Inger A. Heldal © Riksantikvaren

mens alt annet skulle kastes! Foran biblioteket sto det to containere halvfulle med bøker. Hele boksamlingen skulle også kastes!»

Nils Marstein fylte bilen med arkitektur- og bygningsteknisk litteratur fra slutten av 1800-tallet og frem til 1920-tallet. Den eldste boken i samlingen var ingeniørkaptein Theodor Brochs «*Borgerlig Bygningskunst, Vandbygningskunst, Vei- og Brobygningskunst*» fra 1848, den første norske bygningslæreboken.

– Noen uker senere kom to store lastebiler fra Norsk Hydro med alle arkivskapene.

Materialet ble registrert og systematisert av arkivet hos Riksantikvaren. Etter at Norsk Industrierbeidermuseum på Vemork ble etablert, ble alle tegningene, fotografiene og det øvrige arkivmateriale overført dit. Der finner vi nå komplett dokumentasjon av utbyggingen av industristedet Rjukan. Men alle bøkene er fortsatt hos Riksantikvaren! ■

Folkefest for verdensarv

Vannkraften «det hvite kull» ble avgjørende for fremveksten av norsk prosessindustri og for utviklingen av en norsk velferdsstat. Nå arbeides det for at Norsk Hydros industrieventyr skal bli verdensarv.

– Velferdssamfunnet vokste fram fordi avkastningen fra industrieventyret kom hele nasjonen til gode, ikke bare en fåtallig elite, sa miljø- og utviklingsminister Erik Solheim på folkemøtet ombord på «Storegut».

Foto: Karen Thommesen © Riksantikvaren

AV KAREN THOMMESEN, RIKSANTIKVAREN

I september startet nominasjonsarbeidet for å få de industrielle kulturminnene på Notodden, Rjukan og Odda skrevet inn på UNESCOs verdensarvliste.

– Det som skjedde i disse tre byene er så spennende og så interessant at hele verden bør komme hit for å se på det. Norge er kåret til et av verdens beste land å bo i Og det hele startet altså her – med industrien på Notodden, Rjukan og Odda. Disse virksomhetene skapte det nye Norge. De omskapte Norge fra å være blant Europas

fattigste land til å bli et av verdens mest vellykkede land. Velferdssamfunnet vokste fram fordi avkastningen fra industrieventyret kom hele nasjonen til gode, ikke bare en fåtallig elite, sa miljø- og utviklingsminister Erik Solheim i en tale til de mange fremmøtte på Riksantikvarens folkemøte om verdensarvsøknaden.

Oppstarten av arbeidet med selve søknaden til UNESCO ble feiret 16. september på Mæl ved Tinnsjøen. Arenaen var den gamle ferja «Storegut». Takket være ordførere, lokale krefter, ordførere, riksantikvar Jørn Holme og ikke minst en begeistret minister, ble folkemøtet til en folkefest. De over 300 fremmøtte tilskuerne ble servert rallarsuppe og flott underholdning med artister fra de tre involverte kommunene. ■

Harald Olsen

– Arkitekt og møbeldesigner

En av våre fremste arkitekter rundt 1900 som tegnet Christiania Glassmagasin, større bygårder og byvillaer. Harald Olsen (1851–1910) var også en av landets beste formgivere innenfor art nouveau-stilens møbelkunst. Hvem var han?

TEKST: KAARE STANG, RIKSANTIKVAREN

Harald Olsen fra Asker visste tidlig at han ville jobbe med arkitektur. Allerede som attenåring ble han elev på den private tegneskolen til arkitekt Wilhelm von Hanno. Her gikk Olsen i tre år fra 1869 til 1872. Ettersom det ikke fantes noen offisiell arkitektutdanning her hjemme, reiste nordmenn gjerne til Berlin for å studere. Harald Olsen gjorde det samme.

I tre år gikk han ved Bauakademie fra 1873 til 1875. Ved siden av studiene arbeidet han for arkitekt Carl Schwatlo som tegnet Berlins hovedpostkontor.

Harald Olsen var ung og vitebegjærlig og ville se mer av verden. I 1875 dro han derfor til Italia for å studere renessansens byggekunst.

NYRENESSANSE

Etter endt utdanning som 25-åring, dro han hjem til Kristiania i 1876. To år etter etablerte Harald Olsen egen arkitektpraksis i hovedstaden.

På denne tiden hersket stilforvirring og den såkalte historismen var rådende stil. Med inspirasjon fra samtidens berlinerstil blandet man nygotikk, nyrenessanse og nybarokk, i tårn, spir og dekordetaljer. Dette ser man også hos Harald Olsen.

Blant hans første arbeider er særlig nyrenessansen fremtredende, kanskje ikke tilfeldig etter hans studieopphold i Firenze og Roma. I 1879 tegnet han to leiegårder i Oslo, i Eilert Sundts gate 40 (revet) og 42, i tillegg til en murvilla i Nordliveien 4 i Oslo. Alle disse tre byggverkene bar preg av nyrenessanse.

Utover på 1880-tallet gikk nyrenes-

sanse og nybarokk igjen i Harald Olsens bygninger i hovedstaden.

BYBORGERNES VILLA

Byborgerkapet manifesterte sosial makt og økonomisk posisjon gjennom større herskapshus i historismens stil. Ettersom disse byggverkene skulle være sosiale markører, lå de ofte på høydedrag for å være ekstra synlige. Et typisk eksempel er arkitekt Olsens utforming av murvillaen i Sandakerveien 52, som ble tegnet i 1889 og ferdigstilt i 1891. Byggherre var Hartwig Bache-Wiig, direktør for Akerselvens Papirfabrikker. Byggherren hadde solid økonomi ettersom han også eide og drev Bønsdalen Cellulosefabrik på Eidsvoll.

Direktørvillaen i Sandakerveien 52 er oppført i nyrenessansestil. Boligen i tre etasjer har flere oppdelte volumer. Hver etasje er markert med gesimsbånd.

Fasade i upusset teglstein med vindusomramminger i sandstein «Villa Rolighed» i Professor Dahls gate 32. Foto: Lisen Roll, © Riksantikvaren

Hovedfasadens midtparti er plassert symmetrisk bak en veranda, såkalt «loggia» mellom to sidefløyer. Den ene sidefløyen er forhøyet som tårn med avsluttende pyramidalt tak. Dette tårnet bryter opp symmetrien, som ellers preger bygningen i tråd med nyrenessansens idealer.

ANDRE BYGNINGER

En annen av Olsens byborgervillaer i Professor Dahls gate 32, Oslo «Villa Rolighed» (1895-98) har samme påvirkning fra nyrenessansen, med et midtstilt høyere parti; en «midtrisalitt» med svakt gavlfelt over to høye etasjenivåer. I denne bygningen kombinerte Olsen fasadepartier i rød upusset teglstein med

Direktørvilla i nyrenessansestil Sandakerveien 52. Foto: Fredrik Eriksen © Riksantikvaren

Møbler i art nouveau-stil hadde ofte blomster og vekster som visuell inspirasjon. Harald Olsens sofadesign med utskjæringer, viser inspirasjon fra vegetative former.

Fotograf ukjent

horisontale bånd og vidusomramninger av sandstein. I likhet med Harald Olsens utforming av hovedbygningen på Høvik Glassverk, og hovedbygningen på Grefsen gård (1900), er også denne villaen preget av åsymmetrisk nyrenessanse-stil.

Men Harald Olsen tegnet ikke bare dyre boliger for byens bedrestilte borgere. Hans utforming av andre bygningstyper avspeiler en større sosial bredde i oppgaver og kundekrets. Dette gjelder Eldorado Varieté-Theater i Torggaten (nå Eldorado Kino), Vahl skole i Herslebs gate 26 (1895), Gamlebyen Menighetshus (1902) det opprinnelige Folkets Hus (revet) i Youngs gate 13.

MØBLER, GLASS OG MOTE

Harald Olsen hadde en mangfoldig kunstnerisk produksjon. Fra 1888 var han lærer ved Den kongelige Tegneskole i Kristiania, og fra 1901 overlærer samme sted. Ved siden av sitt arbeid som arkitekt, var Harald Olsen designer for krystallglass og glassproduksjon for Christiania Glasmagasin i elleve år fra 1880 til 1891. Han var også arkitekt for Glasmagasinet opprinnelige

hovedbygning fra 1899 i hugget granitt som fortsatt ligger ved Stortorget i Oslo.

På 1890-tallet tegnet han glass for Hadeland Glassverk, og han utarbeidet modeller for Egersund fayancefabrik. For sølvsmedfirmaet Tostrup og gullsmed David-Andersen tegnet han utkast til sølv- og emaljearbeider. Hos David-Andersen samarbeidet han flere ganger med den østerriksk fødte emaljekunstneren Gustav Gaudernack – som representerte noe av det beste i norsk art nouveau.

ART NOUVEAU

Harald Olsen var selv en av de viktigste eksponentene for art nouveau i norsk møbelkunst. I flere år fikk hans elegante

møbler en fremtredende plass på de såkalte lotteriutstillingene i Kristiania Haandverks og Industriforening. Hans utforming av sofaer og salongbord i art nouveau står ikke tilbake for samtidens belgiske og franske forbilder.

Ettersom Harald Olsen var en hyppig deltaker i samtidens arkitekturdebatter og en aktiv formann i Kunstnerforeningen, var han en av åtte menn som bar Henrik Ibsens bære til graven i 1906. Fire år etter led Olsen samme skjebne - han døde bare 59 år gammel i 1910. I sitt relativt kortvarige liv rakk Harald Olsen likevel å utrette mye. Han var en mangefasettert mann, som fortjener en synligere plass i norsk arkitektur- og designhistorie. ■

KILDER:

Alf Bøe: «Kunsthåndverket 1870-1914: En nasjonal gjenstandskultur blir skapt», i Norges kunsthistorie, Bind 5, Gyldendal Norsk Forlag, 1981

Ole Petter Bjerkek / Sigrid Rømcke Thue: Artikkel om Harald Olsen, Norsk kunstnerleksikon, Bind 3, Universitetsforlaget 1982-86

Arne Lie-Christensen: «Karl-Johans fasader – Et kulturhistorisk nærbilde», Pax Forlag, 2007

Geir Tandberg Steigan: Digital artikkel: Arkitekt Harald Olsen, www.arkitekturhistorie.no

«Kristiania i Sentrum», Fortidsminneforeningen, 1996

Harald Olsen tegnet bygningen til Christiania Glassmagasin på Stortorget i Oslo, men han var også designer for glass- krystallproduksjonen. Fotograf ukjent © Oslo Museum / Oslo Bymuseum

Et stigende havnivå kan bli en fremtidig utfordring for bygningsarv i sjøkanten. Sjøhus i Sogndalsstrand.

Foto: Kjell-Andresen
© Riksantikvaren.

Et hett tema

Klimaendringene vil på lang sikt kunne føre til flere skader på kulturminner.

– Men det finnes gode muligheter for å forebygge klimarelaterte skader både på bygninger og annen kulturarv, sier riksantikvar Jørn Holme.

AV ANNE KASLEGARD, RIKSANTIKVAREN

Bygninger som er i god stand vil kunne tåle klimaendringene godt. Mer ettersyn og ytre vedlikehold av bygningene er derfor det viktigste man kan gjøre for å forebygge klimarelaterte skader.

– Det er fremfor alt dårlig vedlikeholdte bygninger som vil få problemer

i et varmere, fuktigere og mer stormfullt klima, sier Holme.

Riksantikvaren er spesielt bekymret for den bygningsarven som ikke er i bruk.

– Mange av bygningene knyttet til kystkulturen vår står tomme og forfaller. Det samme gjelder uthus og løer som tidligere ble brukt i seterdrift. Et våtere og villere klima vil ikke gjøre situasjonen for disse bygningene bedre, mener Holme.

Vann som trenger inn i bygningsmaterialer er en hovedkilde til skader, særlig hvis materialene ikke gis anledning til å tørke. Bruk av tradisjonell, diffusjonsåpen puss og maling som lar fuktigheten slippe ut, blir derfor minst like viktig som før. Mer nedbør og styrtregn vil også stille større krav til at dreneringen av vann vekk fra bygningen fungerer som den skal og har stor nok kapasitet.

SKJØTSEL

Et varmere klima betyr at vekstsesongen blir lengre. Ruiner og bergkunst vil raskere bli overgrodd, og dette kan bidra til nedbrytning av murer og stein. Vindfelte trær og rotvelter kan dessuten gjøre skade på kulturminner. Rydding og skjøtsel av vegetasjonen vil derfor være viktig for å

Å holde takrenna i orden vil bli enda viktigere i våtere klima. Foto: Siri Hagen © Riksantikvaren

forebygge klimarelaterte skader på arkeologiske kulturminner.

Trær bør heller ikke stå for nær bygninger. De skaper et fuktig mikroklima, og vått løv som blir liggende på taket kan fort gi problemer.

FLERE TILTAK

Det er stor usikkerhet knyttet til hvor mye havnivået vil øke som følge av et varmere klima. Bjerknessenteret har beregnet en

«Effekter av klimaendringer på kulturminner og kulturmiljø» er et prosjektsamarbeid mellom de nordiske kulturminneforvaltningene. Arbeidet ledes av Riksantikvaren og støttes av Nordisk Ministerråd.

Konsekvenser av klimaendringer for eiere og forvaltere av kulturminner, samt mulige tiltak, er temaet for den siste delen av prosjektet.

Mer info: http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Prosjekter/Klima_og_kulturarv/Rapporter/.

sannsynlig stigning i havnivået til rundt 70–80 cm på Vestlandet i løpet av vårt århundre. Dersom dette skjer, vil det kunne bli aktuelt med spesielle tiltak for å sikre kulturhistoriske bygninger i sjøkanten.

– Naust, sjøboder og sjøhus vil på sikt bli berørt av et høyere havnivå. Dette kan bli en stor fremtidig utfordring, sier Holme.

For å kunne sette inn tiltak trengs en kartlegging av de kulturminnene som

er mest utsatt for klimarelaterte trusler. Langsiktig overvåkning av utvalgte kulturminner og kulturmiljøer vil også kunne bidra til å gi bedre oversikt over de endringene som pågår.

ENERGISPARING

Mens klimaendringene vil påvirke bevaringsforholdene for kulturminner på lengre sikt, blir bygningsarven allerede i dag berørt av samfunnets håndtering av

klimaproblematikken. Energisparing er et sentralt klimatiltak som vil bli en stor utfordring for kulturminnevernet.

– Det blir viktigere enn noensinne å spre kunnskap om hvilke energisparings tiltak som kan anbefales for gamle, verneverdige bygninger, og hvilke som bør unngås, sier Holme.

Riksantikvaren vil jobbe aktivt fremover med spørsmål omkring energisparing og bevaring av vernede og verneverdige hus. ■

Bryggen i Bergen. Bygningene er oppført etter brannen i 1702. Foto: Elin Rotevatn@Riksantikvaren

Vannet som bærer Bryggen

Vi vet at det er grunnvannet som sikrer de arkeologiske kulturlagene, og det er derfor svært bekymringsfullt at det i deler av Bryggen forsvinner store mengder grunnvann hver eneste dag. Hvordan er det mulig at det er for lite vann i Bergen?

AV ANN CHRISTENSSON, RIKSANTIKVAREN

Under de fantastiske, vakre bygningene på verdensarvstedet Bryggen i Bergen, ligger et helt unikt arkeologisk kulturminne.

Da utgravingene ble påbegynt etter brannen i 1955, hvor halvdel av 1702-bebyggelsen forsvant, var vi lite forberedt på hvilken enorm arbeidsoppgave vi sto ovenfor. Dessuten var det den gang lite kunnskap om at dette arkeologiske materialet kanskje var et av de best

bevarte i Europa. Utgravingene påviste formidable konstruksjoner, hus, allmenninger, brønner, kaier og millionvis av funn. Hvorfor hadde akkurat Bryggen så utrolig gode bevaringsforhold?

BOSETTING FRA 1000-TALLET

Bryggens plassering har de siste 1000 årene vært relatert til Vågen. De første bosettingene i Bergen som stammer fra rundt 1030 og fremover, ble anlagt ovenfor den opprinnelige sjolinje, som

er ca 160 meter fra dagens Bryggefront. Gjennom middelalderen har det skjedd en utfylling bestående av svære kaianlegg, bolverk og jordmasser.

Folk har etter hvert brukt disse landområdene til de karakteristiske gårdene med front mot sjøen, tilsvarende de som vi i dag ser på Bryggen.

Det har vært en suksessiv framvekst i sjøen, men eiendomsgrenser, passasjer og dråpefallene, som skulle samle opp overvannet og fungerte som eiendoms-

I dag er det nybygg på tomten der hvor Kong Sverres kai ble oppført i høymiddelalderen.

Foto: Asbjørn Herteig.
© Bergen Museum, middelaldersamlingen.

Fra utgravingen på bryggen 1955–1979. Bryggen har hatt utrolig gode bevaringsforhold. 1702-bebyggelsen står oppå metertykke kulturlag med kraftige tømmerkonstruksjoner. Også her er det nye bygg i dag.

Foto: Asbjørn Herteig.
© Bergen Museum, middelaldersamlingen.

skille, har stort sett vært konstante i løpet av perioden.

FERSKVANN

Det er likevel ikke nærheten til sjøen som gir gode bevaringsforhold. Det er derimot ferskvann som tilløper grunnen under Bryggen. Ferskvannet akkumuleres dels fra fjellsiden, dels fra nedbør og kalles grunnvann. Det er kun i den fremste del mot Vågen at det kan spores saltvann i kulturlagene.

MILJØOVERVÅKING

Miljøovervåking er en systematisk innsamling av data over tid. Det må utarbeides metoder som tilpasses de ulike typer kulturminner for å få fram disse data. Miljøovervåking av kulturlagene på Bryggen startet opp i 2001. Fram til i år har det blitt utført flere undersøkelser for å kartlegge problematikken og årsakssammenhengene.

I 2002 ble det påvist at det var en dramatisk setningsutvikling i den bakre del i det nordøstre hjørnet av Nordre Bredsgård, ikke i fronten som først ble trodd. Da disse data ble sammenstillet med endringer i grunnvannet, var konklusjonen meget klar. Setningsutviklingen skyldtes at grunnvannet forsvant. Det viste seg at grunnvannsstanden var stabil fram til 1980, men etablering av nybygg og drencsystem på nabotomten er årsaken til at vannet forsvinner.

KULTURLAG FORSVINNER

Man var derfor nødt til å starte et overvåkningsprosjekt som kunne klargjøre de faktorer som påvirker forholdene i grunnen. De metertykke kulturlagene har en meget høy andel av organisk materiale i seg. Lagene består av flis, kvister, lærrester, treavfall, trekull, tregjenstander, bygningsrester, ildsteder, passasjer, brønner og rester etter håndverksvirksomhet.

Så lenge disse typer kulturminner ligger i ferskvann, er bevaringsforholdene svært gode. Fjerner man vannet, slippes surstoff til, og mikroorganismene kan fritt forsyne seg av det organiske materialet. Dermed forsvinner kulturlagene. Det er blitt jobbet fram metoder for å kunne overvåke kulturlagene og samtidig er det investert i forslag til avbøtende tiltak for å minske drenering av grunnvannet fra kulturlagene på Bryggen. Det haster med å få igangsatt de avbøtende tiltak, da vi hvert år mister uvurderlige arkeologiske kulturminner. Det er imidlertid ikke bare Bryggen som bæres oppe av grunnvannet. Dette gjelder også for flere av våre middelalderbyer og andre byer hvor størstedelen av konstruksjonene er av tre, som for eksempel påler, bolverk, brygger og fundamenter. Miljøovervåkningsprosjektet på Bryggen er overført til de andre norske middelalderbyer. ■

Slike fasadeendringer er klart søknadsplichtige og må avslås etter vernebestemmelsen.

Foto: Kjell Andresen © Riksantikvaren

På Fjeldberg prestegård i Sunnhordland er det lagt inn moderne bad. Skal du utbedre eller bygge nytt våtrom i et fredet eller verneverdig bygning, må du søke kommunen om tillatelse til dette. Foto: Kjell Andresen © Riksantikvaren

Nye byggesaksbestemmelser

Ny bygningsdel i plan – og bygningsloven med forskrifter trådte i kraft 1. juli i år.

**KJELL ANDRESEN OG LARS ERIK EIBAK BRU,
RIKSANTIKVAREN**

Store deler av de nye reglene viderefører de tidligere, men det er likevel visse endringer som kan ha betydning for deg som eier en fredet eller verneverdig bygning.

I en del tilfelle der det tidligere var tilstrekkelig med byggemelding, kreves det nå søknad til kommunen. Eiere av bygninger som er fredet etter kulturminneloven bør merke seg at en del tiltak også trenger tillatelse etter plan- og bygningsloven.

VERN

For eiere og forvaltere av fredede og bevaringsverdige bygninger er lovens kap. 31 av størst interesse. Vernebestemmelsen er uendret. Når det gjelder tiltak på eksisterende byggverk er hovedregelen at nye tiltak som modernisering og ombygninger skal oppfylle lovens krav. Kommunen kan imidlertid gjøre visse unntak.

Lovens forarbeider viser til at «å kunne bruke bevaringsverdige bygninger ... antas å være hovedanvendelsen for (unntaks) bestemmelsen». Denne åpningen for å kunne ivareta bygningers verneverdi bør kulturminnevernet anvende så godt og riktig som mulig.

SPEKULATIVT FORFALL

Forskrifter om pålegg om istandsetting ved spekulativt forfall er under arbeid og vil trolig tre i kraft i 2011.

Kommunen kan gi pålegg om riving, men kan også nedlegge forbud mot riving inntil reguleringsplan eller tillatelse for igangsetting for nytt byggverk foreligger. Kulturminnevernet bør bruke denne bestemmelsen til å sørge for at verneverdige bygninger blir regulert til bevaring.

NY TEKNISK FORSKRIFT

Teknisk forskrift er ny og inneholder strenge og til dels nye krav til bl.a. mate-

rialer, konstruksjoner, vedovner, isolasjon og universell utforming. Disse bestemmelsene skal i utgangspunktet følges også ved søknadsplichtige arbeider på eksisterende bygninger. Imidlertid forekommer det unntak som er viktige å ta i bruk. For eksempel har teknisk forskrift følgende unntak for varmeisolering: «*For tiltak der oppfyllelse av krav i dette kapittel ikke er forenlig med bevaring av kulturminner og antikvariske verdier, gjelder kravene så langt de passer.*» Dette innebærer at kravet om tilleggsisolering skal benyttes hvor det er teknisk og antikvarisk forsvarlig, men ikke der gjennomføring av isolasjonskravene vurderes som ødeleggende for bygningens verneverdier.

Også den nye forskriften om energimerking av bygninger gir unntak for bygninger til religiøse formål, bygninger som er formelt vernet, samt museumsbygninger og andre bygninger av kulturhistorisk verdi. ■

Mer informasjon på
<http://www.riksantikvaren.no/>

25 år med organisert fartøyvern

Norsk Forening for Fartøyvern feirer 25 år som egen organisasjon. I et kvart århundre har foreningen organisert entusiastiske enkeltpersoner som på privat initiativ har bevart ulike fartøy rundt om i landet. Avisoppslag har fokusert på forsømmelsen av kystkultur og fartøyvern fra det offentlige. Det er ingen nyhet i det frivillige miljøet. Nå har Riksantikvaren og Miljøvernministeren åpent uttalt det samme. Det er på tide.

AV ANN BERITH HULTHIN, GENERALSEKRETÆR
NORSK FORENING FOR FARTØYVERN.

S/K «Boy Leslie» ble bygd som seiltråler i 1911 og har vært en del av den engelske fiskeriflåten før fartøyet kom til Norge i 1939. Foto: Foreningen S/K Boy Leslie

Norsk Forening for Fartøyvern ble konstituert 16. juni 1985. Alle 43 fartøy som hadde mottatt økonomisk støtte fra Norsk kulturråd eller Miljøverndepartementet var invitert. Sammen med gjester møtte fartøyrepresentanter om bord på det tidligere hurtigruteskipet M/S «Håkon Jarl». Vedtekter, arbeidsprogram, økonomi og organisasjonsspørsmål sto på dagsorden. Temperaturen skal til tider ha vært høy. Anklager om forsøk på kupp av organisasjonen har også vært nevnt. Forbundet KYSTEN var allerede etablert og ønsket en eventuelt ny organisasjon for vern av fartøy knyttet opp til egen organisasjon, men slik skulle det ikke gå. Etableringen av Norsk Forening for Fartøyvern skapte gjensidig misstillit mellom organisasjonene i mange år. I dag holder de to organisasjonene til under samme tak og samarbeider om flere saker.

ISEGRAN

Konstitueringen av en egen forening for verneverdige fartøy skjedde året etter et fartøyvernseminar var avholdt på Isegran

ved Fredrikstad. Seminaret «*Fartøyvern; status og fremtid*» var kommet i stand på initiativ fra Miljøverndepartementet. Formålet var å samle representanter for de bevilgende myndighetene og det frivillige fartøyvernet til en diskusjon om aktuelle problemstillinger og sammen forsøke å komme fram til praktiske løsninger. Seminaret ble en suksess. I rapporten står det at forventningene ble innfridd og at seminaret «*utgjør et skritt videre i retning av bedre kommunikasjon og organisering, noe som igjen vil bringe oss nærmere målet: Et bedre fartøyvern*».

SAMLET

Inntil da hadde fartøyvernet i stor grad vært drevet av enkeltpersoner og mindre grupper. Nå så vi behovet for en egen organisasjon for større fartøy som kunne fremme vernefeltets interesser overfor offentlige myndigheter. Vi måtte stå samlet! Staten ønsket seg også et samarbeidsorgan i kontakten med det «private» fartøyvern. Deltagerne på seminaret ble enig om

å ta initiativ til en felles sammenslutning som resulterte i foreningens opprettelse.

I DAG

Fartøyvernet har i dag egen post på statsbudsjettet og fra år 2000 har det vært mulig å frede flytende fartøy. Fartøyvernets anerkjennelse som en naturlig del av landets kulturminner har ikke kommet av seg selv, men som et resultat av fokusert arbeid mot politikere.

Norsk Forening for Fartøyvern bidrar fremdeles til å sette fartøyvernet på dagsorden. Foreningen skal utfylle, utfordre, påvirke og korrigere myndighetene i arbeidet med å skape et godt fartøyvern. Foreningen representerer de frivillige og skal ivareta deres interesser og beskrive vernefeltet sett fra deres ståsted. Ofte med frustrasjoner, men miljøet har også ideer, erfaringer og ikke minst arbeidsvilje for fagfeltet. Et vellykket fartøyvern er avhengig av at frivilligheten stimuleres og det offentliges ansvar blir å legge til rette for dialog og samarbeid. Erfaringene fra Isegran er fremdeles aktuelle. ■

Skålgroper og graver rett utafør skoledøra

– Arkeologer prøver å finne ut hvordan folk levde for fryktelig lenge siden. Og fryktelig lenge siden er den tida som kom etter at dinosaurene hadde dødd ut, men før han bestefar ble født, og det er lenge siden det!

AV LINE BÅRDSSENG, RIKSANTIKVAREN, FOTO: KAI SVESTAD

På Ekebergsletta i Oslo er det fullt av kulturminner til glede for mange, og til forargelse for noen. Jeg er av dem som klart lar meg glede. Derfor mente jeg at elevene ved Ekeberg skole som ligger lagelig til ved sletta måtte få vite mer om hva de har rett utafør skoledøra. Som sagt så gjort. Hele 2. klassetrinnet ble med. Jeg skjønnte etter hvert at det faktisk innebar 80 sprelske sjuåringer. Jeg kunne ikke trekke meg, og det var bare å stevne fram med mot i brystet og vett i pannen!

Det er fullt mulig å formidle kulturminner til 80 unger på en gang. Ungene var både interesserte og nysgjerrige. De spurte og gravde til de ble fornøyd med svaret. Midt i en sirkel av store steiner hvor gresset sto høyt fortalte jeg at dette kunne være en grav.

– Døde de her de som ligger under bakken, spurte Ionas.

– Var det mange av dem, og ble de drept, fulgte Embret ivrig opp. ▼

Kaja forteller mye rart, og når vi går sammen noen timer så har vi alle fått greie på mye vi ikke visste fra før. 80 unger er ikke småtteri og jeg gjeter så godt jeg kan på vei mot nye eventyr og ny kunnskap. ►

Ungene skulle lete etter skålgroper sjøl. De fór som gale for å finne skålgroper som kan dateres fra steinalder og opp i middelalder.

– Sjekk hva vi har funnet, ropte de både her og der. Jeg løp som en strikk imellom for å se.

– Disse skålgropene ble laget for lenge siden, faktisk i steinalder og bronsealder og så enda litt til. De ble brukt til å ofre ting i, forteller Julie. Hun har fulgt med i timen! Fra venstre Selma, Synne, Cecilie, Julie og Minda som har funnet et felt med flotte skålgroper. ►

Barnehender i ei skålgrop gjør en arkeolog varm om hjertet. – Jeg fant, jeg fant, sa Askeladden. Det gjorde disse ungene óg. De lyttet, spurte og fant ting de ikke hadde funnet før. Nå håper jeg at ungene har fått en kime til kunnskap om spor etter vår forhistorie, som gjør at de framover ønsker å ta vare på den. ►

Unik arkeologisk utgraving av jernverks- og grevskapshistorie i Larvik

Overinspektørens hage

Med Larviks befolkning som engasjert publikum, ble lag for lag av historien i sommer gravd fram med hjelp av gravemaskin, krafser og graveskjeer. Gjenstander som ikke hadde sett dagens lys på over 350 år ble tatt opp av jorda. Dette var ikke hverdagskost.

AV TRUDE AGA BRUN OG MARIA WESTRUM SOLEM,
VESTFOLD FYLKESKOMMUNE

Skjørt kinesisk porselen, knuste håndblåste vinglass av ypperste kvalitet, kontinental praktkeramikk, vakkert dekorerte krittpipehoder, flasketuter, vindusglass og mynt fra årene 1688-1699. Det eldste av materialet kan dateres tilbake til tidlig 1600-tallet, men mesteparten gjenspeiler aktivitet på 1700-tallet.

ADEL OG JERN

Avfallsplassene til adelen var avdekket. Spennende nok i seg selv, men sammen med alt dette, fant vi også konkrete spor etter Fritzøe jernverk. Tonnevis med slagg både fra masovn og hammersmie dekte store deler av undersøkelsesområdet, og noe av dette avfallslaget fortsatte også inn under karnappet til overinspektørens bolig, en bygning trolig oppført mot slutten av 1600-tallet. Med andre ord ble det beviselig drevet jernproduksjon i dette området før i alle fall deler av bygningen ble reist. Det er utrolig hva slags historier som kan skjule seg under rosebusker, grusganger og en grønn plen!

Funn fra avfallsgroper. Vinglass fra Nøstetangen fra før 1753, to skår og turkis vingje fra et såkalt «vingeglass» (1550–1650), kinesisk porselen fra 1700-tallet og del av krittpipehode dekorert med våpenskjoldet til Georg 1. (1660–1727)

Foto: Trude Aga Brun

Flasketut fra 1700-tallet. Maria Westrum Solem og Svanhild Sortland. Foto: Trude Aga Brun

Seks arkeologer fra Kulturarv i Vestfold fylkeskommune gikk løs på den gjemte jernverkshistorien fra Fritzøe. Prosjektet «Overinspektørens hage» startet opp i 2009. Prosjektet har mottatt økonomisk støtte fra Riksantikvaren og Verdiskapingsprosjektet Hamnerdalen og er et samarbeidsprosjekt mellom Larvik Museum, NIKU, Nes jernverksmuseum, Regiongeologen i Buskerud, Telemark og Vestfold, Fritzøe Eiendom og Vestfold fylkeskommune.

Mynten er foreløpig datert til perioden 1688–1699. Foto: Trude Aga Brun

KRITT, KULL OG SLAGG

Det hele startet med en ganske ordinær arkeologisk registrering. Hagen foran den gamle overinspektørboligen på Fritzøe jernverk skulle klargjøres til underjordisk parkeringskjeller.

Etter fem kalde novemberdager i 2008 satt vi igjen med store mengder slagg, trekull, teglstein, en del av en steinmur, kritt Piper fra tidlig 1600-tall, og spennende nok rester etter flomlag. *Hva var alt dette?*

Planene for det underjordiske parkeringsanlegget ble lagt i bero, men ikke nysgjerrigheten og ideen om at arkeologi som metode åpenbart kunne belyse den eldste perioden i jernverkets historie.

JERNVERK

Niels Lange skal ha opprettet Fritzøe jernverk omkring 1645. Mye tyder imidlertid på at det ble produsert jern i Hamnerdalen før den tid, men her mangler vi kilder og av god grunn.

Den sagnomsuste katastrofeflommen i 1653 tok det meste, også papirer og annen dokumentasjon som kunne fortalt om jernverkets barndom.

Etter at Ulrik Frederik Gyldenløve kjøpte verket i 1670 ble Larvik grevskap opprettet. I skjøtet listes det opp sager, stampemøller, hammerhytter, kverner og i tillegg hele Fritzøe jernverk med masovn, hammersmie, dammer, renner, broer, bygninger og kullhus. Grevskapet

var det fornemste adelsgodset i Danmark-Norge.

METODISK VERKTØY

For tiden foregår det en nasjonal debatt knyttet til hvordan vi ivaretar og forvalter etterreformatoriske kulturminner, det vil si de kulturminnene som er fra tiden etter år 1537. Med unntak av stående byggverk eldre enn 1649, er disse kulturminnene ikke automatisk fredet slik de eldre kulturminnene er. Dermed går svært mye av 1600-1800-tallets kulturarv tapt uten undersøkelser. Spesielt skjer dette i forbindelse med utbygging.

Enkelte kulturmiljøer er viktigere enn andre. Fritzøe jernverk fra 1600-tallet er ett av dem. De gamle bygningene og anleggene på verksområdet er vernet, men det er paradoksalt nok ikke de «usynlige» kulturminnene nede i bakken. Husrester, søppel og skrot forteller sine historier og når disse får spille på lag med stående bygninger, gamle kart, malerier og dokumenter, blir historien levende. Ulrik Frederik Gyldenløve kan utstyres med vinglass og kritt Piper.

Prosjektet har en klar intensjon om å vise hvordan arkeologi som metode også kan berike perioden etter 1537, ikke minst når det andre kildematerialet har gått tapt. Det har prosjektet klart. I høst skal gjenstandene studeres nærmere, slagg skal analyseres, kull skal dateres, og alle hendelsene vi er på sporet av skal plasseres

i tid og rom. Historiske dokumenter, skisser og kart skal på bordet sammen med det arkeologiske materialet. Nå handler det om å skrive og formidle kulturhistorie og ikke minst vise hvordan historikere, etnologer og arkeologer kan inspirere hverandre og skape spennende historier sammen. Resultatene vil bli publisert til vinteren.

Se også Kulturarvs nettside: <http://www.kulturarvvestfold.no/> ■

Hamnerdalen har vært et av 11 pilotprosjekter i Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet. 600 års verdiskaping i Hamnerdalen har satt sine spor, både som muntlige historier, arkiver, bygninger og kulturlag med arkeologiske kulturminner. Verdiskapingsprosjektet har først og fremst vært rettet inn på å utvikle kompetanse om sammenheng mellom kulturarv og verdiskaping. Høgskolen i Vestfold har prosjektledelsen. Det har skjedd mye i området til Fritzøe Verk og det skjer mye, nye virksomheter ser stadig dagens lys. En viktig del av verdiskapingsprosjektets arbeid er utvikling av kunnskap og kompetanse blant annet for næringsutøvere i området. Videre å dokumentere, synliggjøre og formidle ulike sider ved kulturarven og vise hvordan historien kan brukes aktivt som stedsutviklende og kreativt element. På denne måten kobles kulturvern med levende historiefortelling, forskning og næringsvirksomhet.

Resultater fra verdiskapingsprosjektene, deriblant Hamnerdalen, presenteres på avslutningskonferansen for programmet i februar neste år.

Det argumenteres ofte for at eldre bygninger bør erstattes med nye bygninger som krever mindre energi i driftsfasen. Forskning viser at det tar mange tiår å gjenvinne energien brukt i riving og nybygging, selv om den nye bygningen er langt mer energieffektiv. Bildet er fra Fossveien nr. 4 i 1987.

Foto: Finn Thoresen. Fra Oslo byfornyelses arkiv.
Utlånt av Oslo byarkiv

Gamle hus – miljøsinker?

Global oppvarming er en miljøtrussel som vi alle må ta inn over oss. Det fokuseres sterkt på å isolere hus bedre slik at vi reduserer energibruken. Spørsmålet er om dette enkle, ensidige målet svarer på klimautfordringen vi står overfor?

AV MARTE BORO, RIKSANTIKVAREN

La det først være sagt – selvfølgelig skal vi forbedre de gamle husene! Veldig mye kan gjøres for å bedre gamle hus, selv om vi ofte ikke helt klarer å tilfredsstille energikravene som er gitt for nye hus, fordi vi må ta hensyn til kulturhistoriske verdier og til faren for at endringer kan gi bygningsfysiske skader.

DET MEST MILJØVENNLIGE HUSET ER ALT BYGD!

Å bygge et hus representerer en miljøbelastning. Derfor må vi ta vare på de husene vi allerede har bygd, det vil si de ressursene vi allerede har investert. Det er viktig at vi ikke fokuserer så mye på klimavennlige nybygg at vi glemmer dette grunnleggende perspektivet. Skulle vi i dag rive alle gamle hus og erstatte dem med nye «miljøvennlige» hus, ville det være en miljøkatastrofe!

MATERIALER – MILJØBELASTNING OG LEVETID

Enten vi bygger nytt, renoverer eller vedlikeholder eksisterende hus er det viktig å velge materialer og bygningsdeler som gir lav miljøbelastning. Det vil si at de produseres med lite miljøbelastning, har

lang levetid, lar seg vedlikeholde og er korttransporterte.

ENKLE LØSNINGER

Materialbelastningen fra gamle hus er lav. Gamle hus kan gjennom høy alder fordele miljøbelastningen fra byggingen over mange år, og de er bygget av miljøvennlige materialer. Ta for eksempel et gammalt lafta hus hvor trematerialene er CO₂ nøytrale. Tre tar opp CO₂ ved fotosyntesen og avgir CO₂ når det råtner eller brenner. Trærne er korttransporterte, de er hogd like i nærheten. Materialet er lite bearbeidet – det er brukt lite energi i produksjonen. Treverket er holdbart og kan vedlikeholdes. Og når huset skal ende sine dager, kan det brukes som ved. Isolasjonen i bjelkelaget er leire eller sagflis og taket er tekket med stein, eller never og torv. Dette gir et helt annet bilde enn moderne standardhus med sine mange langtransporterte og sterkt bearbejdede deler.

LÆRDOM AV GAMMEL RESSURSØKONOMISK BYGGEMÅTE

Nå er det jo ikke slik at vi skal begynne å bygge som vi gjorde for 150 år siden. Til det er verden og samfunnet for endret. Vi setter helt andre standardkrav. Det er også svært mye ved tidligere tiders

For gode råd om etterisolering og energieffektivisering vises det til SINTEFs veileder «Fiin gammel aargang - Energisparing i verneverdige hus» (www.enova.no/publikasjonsoversikt).

samfunn vi slettes ikke ønsker oss tilbake. Men vi må dra lærdom av den gamle ressursøkonomiske byggemåten for å utvikle framtidens miljøvennlige byggeri. Det som kjennetegner gammel bygningsteknologi er ofte enkle og robuste løsninger. Dagens bygninger blir stadig mer kompliserte og krever store ressurser å bygge, drifte og vedlikeholde. Spørsmålet er om dette i det lange løp er bærekraftig. Vi må i alle fall passe på å beholde gamle bygningers miljøvennlige egenskaper når vi forbedrer hus. Gode systemer og løsninger er gull verdt å bruke videre.

NATURLIG VENTILASJON

Moderne byggeri streber mot «passivhus», det vil si hus som krever lite energi i drift. Dette er tette og godt isolerte bygningskropper som krever omfattende ventilasjonsinstallasjoner. Levetiden for slike tekniske anlegg er ikke lang – 20-25 år i beste fall. De gamle husene har enklere løsninger. Vinterstid sikrer pipa og vedfyring god ventilasjon, og om sommeren lufter vi gjennom vinduet. Aberet med dette er større variasjoner i innetemperatur og at det krever mer innsats av oss. Med nennsom etterisolering, tetting, forbedring av vinduer og eventuelt modernisering av fyringsanlegget reduseres disse ulemperne. Dagens lovgivning gjør det i praksis umulig å satse på naturlig ventilasjon, vi må inn med el-baserte ventilasjonsanlegg. Vi burde i stedet ha en lovgivning som oppmuntrer til utvikling av slike enkle og robuste løsninger også i nye hus. ■

Fornybare energikilder er essensielt for å redusere klimagassutslippene. Vedfyring er en god gammel miljøvennlig løsning, som er brukt i uminnelige tider. Gamle hus er tilpasset vedfyring, men også andre kilder og løsninger vil være aktuelle. For bevaringsverdige bygninger må det i lovverket åpnes for at bruk av miljøvennlig energikilde kan kompensere for større energiforbruk. Dette belaster ikke miljøet.

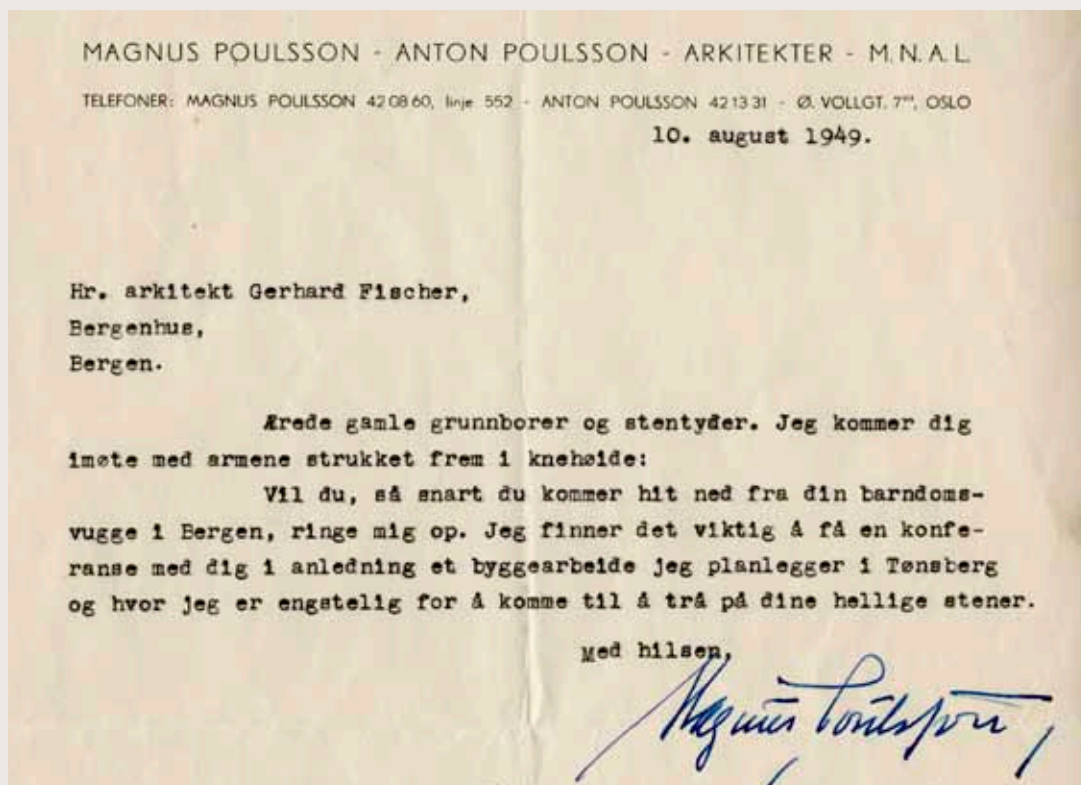
Også på Faukstad i Heidalen biter kulda. Til alle tider har det å holde varmen vært en utfordring. Gjennom århundrer har vedfyring vært løsningen. Foto: Marte Boro ©Riksantikvaren.

Miljøvennlig løsning

Vi skal gjennomføre de energieffektiviseringstiltakene som ikke ødelegger kulturhistoriske verdier eller kaster tidligere tiders ressursinvesteringer. Det er ikke slik at gamle hus er miljøskadelige. Det beste miljøtiltaket en kan gjøre er å ta godt vare på gamle hus, vedlikeholde med tradisjonelle materialer, gjennomføre energieffektiviseringstiltak som ikke reduserer de kulturelle kvalitetene og fyre med ved eller annen fornybar energi!

I Riksantikvarens arkiv er den historiske kulturarven godt representert med gamle brev, dokumenter, fotografier og tegninger. Dette er viktige kilder til studier av våre kulturminner.

«...armene strukket ut i knehøide»

Faksimile av brevet.
Fra Riksantikvaren
– G. Fischers arkiv.

AV TORBORG STRAND, RIKSANTIKVAREN

Blant dokumentene om Olavskirken i Tønsberg finnes det i Riksantikvarens arkiv et brev fra arkitekt Magnus Poulsson datert 10. august 1949. Arkitekt Gerhard Fischer som på samme tid oppholdt seg i Bergen, var mottakeren av dette vennlig-ironiske stykke brevkunst.

RUINER OG SJØMANNSLIV.

11 mars 1949 brant sjømannshjemmet i Tønsberg. Det var en tragisk brann med tap av menneskeliv. Behovet for et nytt bygg meldte seg. Tilstømmingen av sjøfolk til byen var stor. I Handelsflåten mønstret de av og på. Sjømennene måtte ha et sted å bo.

I 1952 fikk Tønsberg Sjømannsforening byggetillatelse for et fem etasjes

hotellbygg etter tegninger av arkitekt Magnus Poulsson og sønnen Anton som arbeidet i sin fars firma.

Bygget som ble reist på branntomten i Storgaten 17 ble innviet 15. august 1955. Sjømannshotellet kostet 2 millioner kroner. Det var stor fest og 200 innbudte gjester. Formannen i byggekomiteen kaptein Siegwarth bemerket i sin hilsen til de fremmøtte at han næret en viss bekymring for at de hadde bygget for flott. Men han vil gjerne møte denne innvendingen med at sjøfolk hadde det pent om bord, og da skulle de ha det skikkelig når de gikk i land.

Tønsberg Blad var også begeistret og skrev;

Foldedører i mahogni, andre dører i teak, og veggpanel i mønstret furu vitner om fremrakene håndverksar-

beid. Veggene er holdt i nye og uvante farger.....»

Magnus Poulsson måtte søke råd om byggeprosjektet, fordi på naboeiendommen til det nye hotellet var Olavskirkens ruiner. Kirken var i middelalderen landets eneste og Nordens nest største rundkirke.

Fischer påtegner Poulsson brev fra Bergenhus 14.8.49 med følgende;

Kjære Antiquarius,

Jeg ser i nåde til dine fremstrakte armer, og håper å kunne gjøre det fremdeles når jeg om vel en måned kommer til den store stad. Måtte St. Olav holde sin hånd over de hellige stener!

Med oppriktig høyaktelse

G F.

For å kunne ivareta kulturarven på best mulig måte, kreves det innsikt og forståelse for det som skal bevares. Biblioteket anbefaler noen bøker som dokumenterer faglig kunnskap på hvert sitt område, hagekunst, smedkunst og arkitektur. En bok er hentet fra vår gamle boksamling, reddet i siste liten.

AV GURLI HALIN, RIKSANTIKVAREN

HAGELIV PÅ AULESTAD.

BJØRNSONFAMILIEN OG DERES PLANTER.

KNUT LANGELANDT, OSLO,

LANDBRUKSFORL., 2002.

En fotograf av profesjon står bak denne bokutgivelsen. Knut Langeland har vært medforfatter i mange bøker om hager og planteliv. Boken om Aulestad i Gausdal,

Oppland, begynner med Bjørnstjerne og Karoline Bjørnsons kjøp av skysstasjonen Olstad i 1874. Ekteparet ønsket å etablere en slektsgård, som etter hvert skulle utvikle seg til en mønstergård. I 1935 ble Aulestad et museum, ledet av Bjørnsons søsterdatter Else Bjørnson fram til 1965. Hageplanen ble etter hvert tidsmessig knyttet til Karoline Bjørnsons levetid, ca 1930-tallet. De botaniske beskrivelsene av plantene i boken, deres kulturhistorie og plassering i Aulestads hage, er inspirerende og kanskje spesielt interessant for aktive hagebrukere. ■

KUNSTEN Å SMI. TEKNIKK OG TRADISJON:

HÅVARD BERGLAND, OSLO, GYLDENDAL

YRKESOPPLÆRING, 2000.

Smedfaget holder på å forsvinne, fordi nye og mer lønnsomme teknikker har overtatt. Opplæring i smedarbeid er blitt vanskelig å få til, alt ettersom de gamle håndverkerne blir borte. Forfatter Bergland har gjennomført sin drøm og laget dette oppslagsverket. Han har reist i inn- og utland for å samle inn og dokumentere kunnskap om faget. Boken inneholder utførlige beskrivelser med hensikt å være mest mulig selvinstruerende samt inspirere med ideer og råd. «Smiing er en teknikk for plastisk bearbeiding av varmt stål, og at mye av formgivningen og sammenføyningene var avhengig av hva en kan av teknikker og metode», oppsummerer forfatteren. ■

EN FINGER MED I SPILLET.

SAMFUNNSARKITEKTEN FRODE RINNAN.

VESLEMØY KJENDSLI, S.L. : KOMMA.NO, 2010.

Frode Rinnan (1905–1997) har hatt stor innflytelse på Oslos bybilde og utvikling. Derfor er det bemerkelseverdig lite skrevet om ham. Rinnan tegnet og planla Lambertseter, den første

drabantbyen med sosial boligbygging for OBOS. Folkekjære anlegg som Symra kino, gamle Bislett stadion, Jordal Amfi, Frogner-

badet, Njårdhallen, gamle Holmenkollbakken tilhører alle hans verk. Forfatteren har hovedsakelig hentet informasjon fra Frode Rinnan selv. Boken vitner om arkitektens mangslungne liv og aktive deltakelse i samfunnet, faglig og politisk, inn i det siste. Under krigen arbeidet Rinnan i motstandsbevegelsen. På nyåret 1942 ble Rinnan og hans kone hentet av Gestapo, blant annet for innehav av en stensilmaskin. Begge var fengslet fram til krigen var slutt. Frode Rinnan var da i Sachsenhausen og Hanna-Greta Rinnan i Møllergata 19, adskilte fra sine to små barn. Slikt noe setter sterke spor i livet. ■

LÆREBOG I BYGNINGSKUNSTEN.

NÆRMEST BESTEMT FOR DEN MILITAIRE HØISKOLES ELEVER.

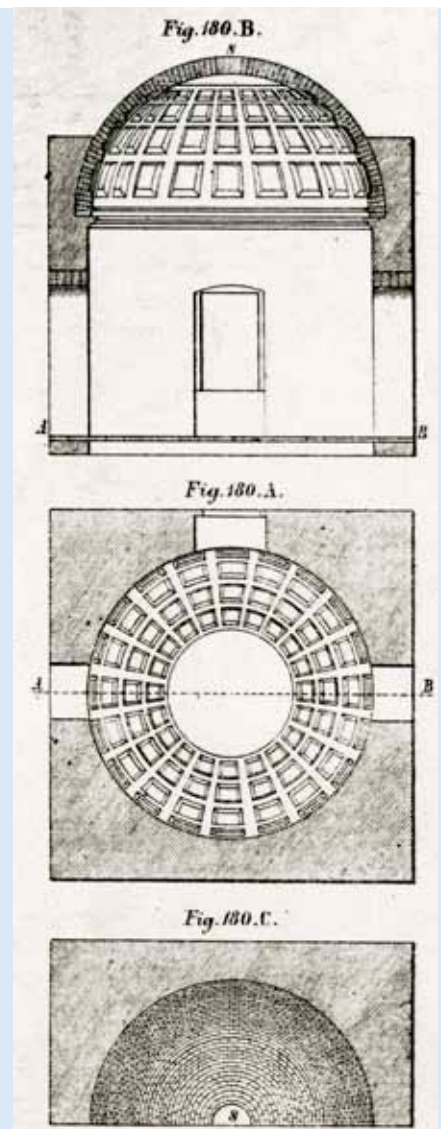
THEODOR BROCH, 1796-1863.

CHRISTIANIA, WERNER, 1848.

Bokverket består av to tekstbind, B.1: Bygnings- og konstruksjonskunsten og B.2: Borgerlig Bygningskunst. Vandbyggningskunst. Vei- og Brobyggningskunst, samt et tilhørende plansjeverk.

Theodor Broch oversatte og tilpasset til norske forhold fra «..de bedste og nyeste Forfatteres Værker..». I tillegg bygget han også innholdet fra sine forelesninger holdt ved Krigsskolen, der han var lærer i befestnings- og byggekunst mellom 1845-1861. Det tok ca 43 år til det ble utgitt en tilsvarende lærebok i Norge. Elisabeth Seip oppsummerer i sin avhandling, Brødre og søstre i arkitekturen. Ingeniøroffiserer og sivilarkitekter i Norge rundt 1800, (2008), at Brochs systematiske gjennomgang av materialer, konstruksjoner og byggeteknikk dannet mønster for seinere lærebøker, fram til i dag. Illustrasjonene er dokumentasjon av bygge- og anleggsteknikker fra 1840-tallet. Ved restaurering av 1800-tallets installasjoner kan boken brukes som oppslagsverk. ■

«Kuppelvelv over et rundt Rum»

Alder, kvalitet eller representativitet – refleksjoner og digresjoner

AV LEIDULF MYDLAND, NORSK INSTITUTT FOR KULTURMINNEFORSKNING

At alder har vært sett på som viktig ved vurdering av kulturminners verdi, gjen-speiles i at alt som er eldre enn 1537 og stående bygninger eldre enn 1650 er automatisk fredet. En gjennomgang av offentlige styringsdokumenter og Riksantikvarens strategiske plan viser at alder er viet liten oppmerksomhet. Hva har så erstattet alderskriteriet?

Hele 57 prosent av enkeltbygningene som er fredet i tidsrommet 1998-2007 er fra 1900-tallet. Fredningen av Villa Busk, tegnet av arkitekt Sverre Fehn og oppført i 1990, representerte et vendepunkt. Allerede før bygget var ferdig ble det varslet oppstart av fredningssak. Denne fredningen må ses i sammenheng med at Europarådet i 1991 vedtok en anbefaling om beskyttelse av det 20. århundres arkitektoniske kulturarv. I de påfølgende år gjennomførte Riksantikvaren et fredningsprogram for det 20. århundres arkitektur, hvor ca 70 bygg ble fredet, dette for å sikre den arkitektoniske kulturarven. I fredningsdokumentene er bygningene nesten utelukkende omtalt som arkitektur og forhold som stil, design og form, og om det er en kjent arkitekt som har tegnet (bygg)verket vektlegges.

ARKITEKTUR OG ARKITEKTER

Siste bygg fra vår samtid som er fredet er Norsk arkitekturmuseum i Oslo, og forslag til fredning ble sendt ut uken før museet åpnet i mars 2008. I fredningsvedtaket er Norges Banks første bygg flere ganger omtalt som «Grosch-bygningen», og det man har ønsket å bevare og fremheve er Groschs og Fehns arkitektur. I tillegg til å fokusere på arkitektene er det også karakteristisk at terminologien i fredningsdokumentene er hentet fra arkitektens fagterminologi, som i større grad enn å reflektere over verdi og betydning henfaller

Storhamarläven på Hedmarks museet. Med stor respekt for murene fra middelalderen og driftsbygningen fra 1700-tallet har Sverre Fehn brukt materialer som limtre, rå betong og glass. For sitt arbeide med museumsbygget mottok Fehn en rekke priser. Foto: Åse Bitustøl©Riksantikvaren.

til lovprising av verket. Hvilken betydning bygningen er tiltenkt å ha, hvilken rolle aktiviteten i bygningen har spilt i en historisk sammenheng og hva hensikten med fredningen er i et større samfunnsperspektiv, er det få eller ingen refleksjoner om. Med vår samtids store interesse for arkitektur og design og hodestups beundring for arkitekten og hans verk, har fredninger av anerkjent, modernistisk samtidsarkitektur møtt lite motstand.

ET REPRESENTATIVT UTVALG

Fokus på arkitektur og kjente arkitekter, og det som anses kvalitativt godt, er ikke ukjent innenfor kulturminneforvaltningen, men det har vært en stigende interesse for å ivareta disse verdier de seneste årene. Det kan være mange årsaker til dette, men det er mulig at man skal se på dette som en reaksjon på kulturminneforvaltningens egen vernepolicy. I de siste tiår har det vært et mål å ivareta et representativt utvalg kulturminner som reflekterer mangfoldet i samfunnet. Denne demokratiseringen av kulturminnepolitikken

kom som en konsekvens av ideologiske strømninger på 1960- og 70-tallet, satt ut i praksis noen årtier senere, da 68-erne hadde inntatt sjefskontorene. Ideologien er imidlertid bleknet og i stor grad erstattet av ny-pragmatikkens relativisme. De kvalitative vurderinger som pent og stygt, viktig og uviktig, og ideen om kulturminner som et virkemiddel for å nå større mål i samfunnet, ble dessverre erstattet av begreper som representativt utvalg, mangfold, bestand og bredde. For å gi dette representativitetsvernet en forankring, ble det fremholdt at kulturminner måtte forvaltes i et bredt miljøvernperspektiv og at kulturminnene var en ikke-fornybar ressurs. Denne tilnærmingen til kulturminners verdi og betydning er også omtalt som «ressursforvaltningsparadigmet».

MANGFOLD FOR DE UTVALGTE

De siste 20 årenes fredningspraksis viser at sentrale statlige føringer, med representativitet som mål og virkemiddel for å sikre mangfold av kulturminner, ikke er fulgt opp. Utover å være et spørsmål

om ressurser, er det legitimt å spørre om man innenfor deler av kulturminneforvaltningen har prioritert annerledes eller hatt en egen agenda som er tuftet på en tradisjonell oppfattelse av hensikten med kulturminnevern – å ta vare på noe som en mindre gruppe med riktig kunnskap og dannelsesbakgrunn anser som verdifullt. Det er trolig dette kvalitative vernet som kommer til uttrykk når samtidsarkitektur skal ivaretas, som en reaksjon på forsøkene på å frede det hverdagslige og kanskje meningsløse? At mange innenfor kulturminnevernet fortsatt ønsker et fokus på tradisjonelle kulturminner kom også tydelig frem da Sørums gård ble revet og en hærske av vernere høyllytt protesterte. Dessverre er det få som feller en tåre når et lite skolehus på Vestlandet blir revet og når en husmannsplass i Nord-Odal blir til jord. Disse representative kulturminnene har enda ikke fått sine indignerte støttegrupper.

EN ÅPEN OG BRED DEBATT

Alderskriteriet fremste fortrinn er at det er demokratisk, og forutsetter ikke riktig kunnskap og dannelsesbakgrunn. Når forståelsen for hva som er viktig, og hva som er riktig å frede kun er å finne i noen engere kretser, mister kulturminnevernet sin demokratiske forankring – selv om intensjonen med arbeidet er god. Dette kan tyde på at det kanskje er på tide å reformulere kriteriene og begrunnelsen for et offentlig kulturminnevern og hvordan forvaltningen skal organiseres gjennom en åpen og bred debatt. Et innspill i den debatten er at geografisk, sosialt, etnisk og kulturelt mangfold vanskelig kan ivaretas gjennom sentralstyrt vern av et representativt utvalg kulturminner, og at hensikten med kulturminnevernet vanskelig kan begrunnes ut fra resursforvaltningsparadigmet. Mangfold og medvirkning handler ikke så mye om hva som fredes, men i større grad hvordan dette gjøres og hvem som har makt og myndighet til å definere hva som er viktige kulturminner. ■

Artikkelen er basert på et foredrag holdt på ICOMOS fagdag tidligere i år. Riksantikvaren vil svare Leidulf Mydland i neste nummer.

Virtuelle kulturminner

AV KAREN THOMMESEN, RIKSANTIKVAREN

www.kulturminnesøk.no er Riksantikvarens oversikt over kulturminner i Norge. Ved hjelp av interaktivt Norgeskart eller søkefunksjoner finner vi alt fra kokegrop og gravhauger, til fredete kiosker og bensinstasjoner. I sommer ble det arrangert fotokonkurranse på Kulturminnesøk.

Konkurransen ble avviklet på Flickr, en internettjeneste hvor alle som vil kan laste opp og dele bilder med andre. Engasjementet rundt kulturminner er stort og mange hadde lyst til å dele sine bilder på Flickr.

Kulturminnesøk sin Flickr-side: www.flickr.com/groups/kulturminnesok

Alle bilder er gjengitt med tillatelse fra fotograf

Stemningsfullt bilde av Rygge kirke. Middelalderkirken er en av Norges eldste, over 850 år gammel.

Foto: Roar Gunnesmæl

Et fantastisk bilde av ett av de største av de 320 fløtningsanleggene i Kulturminnesøk. En viktig kulturarv og et av de teknisk/industrielle kulturminnene som får spesiell oppfølging fra Riksantikvaren. Foto: Kai Krog Halse

Flotte detaljer fra det unike trehusmiljøet i bergstaden Røros. Foto: Femke Blankers

Et vakkert bilde som viser en av de rundt 90 fredete fyrstasjonene vi har i Norge. Foto: Knut Paasche

Den gamle Svinesundsbroa er fredet. En flott representant for de mange veianleggene fra 1900-tallet som bevares for å fortelle om Norges utvikling innen samferdsel og industri.

Foto: Tommy Gildseth

Grunnstøtteaksjonen

NORGES KULTURVERNFORBUND

For første gang har samtlige av Kulturvernforbundets medlemsorganisasjoner søkt om fast støtte til organisasjonsdrift. «Grunnstøtteaksjonen» har vært et viktig fokus for forbundet i år. Uten søknader har forvaltningen ingen mulighet til å vurdere kulturvernbevegelsen som et samlet område. Nå har departementene god oversikt over organisasjonenes behov, og et bedre grunnlag for tildeling av midler.

Kulturvernforbundets medlemsorganisasjoner har sendt inn søknader for til sammen om lag 43 millioner kroner over statsbudsjettet til neste år. 11 organisasjoner har søkt støtte over Kulturdepartementets budsjett gjennom ABM-utvikling, tre organisasjoner har søkt grunnstøtte fra Miljøverndepartementet og fem organisasjoner har søkt støtte fra begge departementene.

Gjennomføringen av Kulturminneåret 2009 og etableringen av Kulturvernets hus har vist at det er evne og vilje til samarbeid på tvers. Skal det gode samarbeidet videreføres, forutsetter det et solid og handlekraftig frivillig kulturvern. Grunnstøtte er en viktig forutsetning for dette. Det er viktig at samfunnet bidrar til å opprettholde vårt

organisasjonssystem og å tilrettelegge for frivillig kulturvernarbeid.

Nå når alle organisasjonene har levert inn grunnstøttesøknader, enten til ABM-utvikling, Kulturdepartementet eller Miljøverndepartementet, forventer vi at forvaltningen foretar en full gjennomgang for å skaffe seg oversikt over alt det viktige frivillige kulturvernarbeidet, og at alle de frivillige kulturvernorganisasjoner får tilskudd til grunnleggende organisasjonsdrift. Vi mener det er essensielt at de organisatoriske basisoppgavene må kunne gjennomføres uten at dette går ut over organisasjonenes hovedoppgave som er bevaring og formidling av kulturarv. Regjeringspartiene har nå en unik politisk mulighet til å vise at de støtter opp om det omfattende arbeid som utføres i kulturvernorganisasjonene over hele landet.

Foto: Jan Solberg

Generalsekretær
Jan Solberg

Samarbeid og linolje

Siste helgen i september var styret og fylkeskontaktene i Fredet samlet på Nes Verk. Et av hovedpunktene var samtaler og meningsutveksling med de sentrale myndigheter innen kulturminnevernet. Riksantikvaren var representert ved Jørn Holme og Ulf Holmene, mens Miljøverndepartementet var representert ved ekspedisjonssjef Einar B. Holtane. Det ble diskuterte viktige saker som enkle og forutsigbare ordninger som oppmuntrer til jevnt og godt vedlikehold og problemene rundt forsikring av fredete hus.

Vi opplevde møtet som godt og konstruktivt. Signalene var oppløftende, og det er tydelig at vi nå samarbeider mot felles mål. Forhåpentligvis vil også politikerne og Finansdepartementet etter hvert forstå hvilket betydelig ansvar de har innen kulturminnevernet.

Den andre hoveddelen av samlingen var viet til linoljemaling før og nå. Myndighetene pleier å kreve bruk av linoljemaling på fredete hus. Dessverre må vi bare konstatere at dagens linoljemaling til utvendig bruk, generelt sett har uakseptabelt kort levetid. Den

Kvalitetsmerket Olavsrosa til stadig nye steder

Siden 1996 har Olavsrosa vært Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke for steder, anlegg eller objekter der kulturarven på en bærekraftig måte blir bevart og formidlet i kombinasjon med næringsvirksomhet.

Tildeling av Olavsrosa skjer etter en streng kvalitetsvurdering av kulturhistorisk verdi, tradisjonsformidling og tilrettelegging for publikum.

Det har vært en aktiv høst for Norsk Kulturarv, med i alt fire overrekkelser av Olavsrosa. Hågå gård på Vinstra, på folke- munne kalt Per Gynt gården, var 3. august den første til å motta kvalitetsmerket. Gården som har røtter tilbake til middelalderen, har siden 2001 gjennomgått en omfattende restaureringsprosess. I dag byr stedet på en eksklusiv ramme for møter, kurs og konferanser, med overnatting og matopplevelser bygd på lokale tradisjoner.

Storgårdsanlegget Hoel gård i Ringsaker kommune fikk overrakt Olavsrosa 24. august. Hovedbygningen fra 1719 er fredet etter Kulturminneloven, og inngår sammen med 15 andre bygninger på gården i en produktiv gårdsdrift og arrangementsvirksomhet. Stedet tilbyr overnatting og beispising for både enkeltturister og grupper og har sitt eget gårdsmuseum.

Neste sted ut var Nesset prestegård i Nesset kommune. Dette er en av de best bevarte prestegårdene vi har, men er kanskje mest kjent som barndomshjemmet til Bjørnstjerne Bjørnson. Romsdalsmuseet har åpnet gården for publikum.

Fokus Banks nye hovedkontor i Trondheim fikk gleden av å avslutte Olavsrosautdelingene denne høsten. Hovedkontoret består av to murgårder fra begynnelsen av 1900-tallet i jugendstil, samt et nybygg.

Olavsrosa ble tildelt for det arbeidet banken har gjort med å bevare både interiør og romstruktur i de gamle bygningene og gjøre dem tilgjengelig for publikum.

Tidligere i år har også Glopheim kafé på Atna, Sjømann Suitene- Det lille hotell i Risør, Villa Norangdal i Stranda, Åmot gard i Gaular og Byparken i Mosjøen fått tildelt Olavsrosa. Pr. i dag kan i alt 114 lokaliteter smykke seg med det høythengende kvalitetsmerket, som viser vei til kulturarvopplevelser utenom det vanlige.

Foto: Norsk Kulturarv

Norsk Kulturarv

Styreleder Inger-Lise Skarstein

begrenses gjerne av for tidlig og kraftig krittning, krakelering og avflassing. I tillegg er svertesopp et vanlig problem. Dette skaper stor frustrasjon og enorme kostnader. Avflassing og kostnader er et betydelig problem i seg selv, men like ille er det at tilliten til myndighetene blir svekket som følge av at de krever bruk av slik maling.

Konservator Kerstin Lyckman var kursinstruktør. Hun er svensk og har doktorgrad på linoljemaling. Vi fikk god innsikt i gamle og nye fremstillingsmetoder. Alle vet at en for mer enn 100 år siden kunne lage linoljemaling av god kvalitet. Etter mer enn 10 års forskning på historiske oppskrifter på kokt linolje, som i gamle dager ble kalt linoljeferniss, kan det nå se ut til at en har kommet frem til linoljemaling med akseptabel levetid igjen.

Wergelandsmonumentet i Oslo ble restaurert med slik linoljemaling for 12 år siden. Underlaget er riktignok jern, men malingsfilmen er fortsatt fin. Folkemuseet benytter også tradisjonelt fremstilt linoljeferniss.

Det er to produsenter som skiller seg ut ved at de har en fremstillingsprosess som ligner mer på den tradisjonelle. Mann bør derfor vurdere Mandelgren linoljeferniss fra Färgarkeologen, eller Wibo Färg.

På våre hjemmesider www.fredet.no, er dette temaet grundigere omtalt.

Knut B. Aall,
styreleder

Riksantikvaren har de senere år arbeidet mye med spørsmål om linoljemaling.

Det er veldig viktig for Riksantikvaren at det finnes flere linoljemalinger i markedet som både har høy kvalitet og er lett tilgjengelige. Krittning og krakelering/avflassing, og særlig påvekst av svertesopp er problem for mange av linoljemalingene som er i markedet.

Riksantikvaren har laget et nytt informasjonsark om linoljemaling særlig knyttet til svertesopp-problematikk: Informasjonsark 3.9.14: Linoljemaling og svertesopp. Dette kan lastes ned fra www.ra.no/publikasjoner. I dette informasjonsarket anbefaler Riksantikvaren å velge en linoljemaling som har oppnådd gode resultater i uavhengige malingstester. De malingene som har kommet best ut i uavhengige tester med hensyn til krakelering og svertesopp de siste åra er Beckers Tradition Linoljefärg, Engwall og Claesson Lasol Utvendig Linoljefärg og Kulturhantverkarnas Linoljefärg. Ingen av de norskproduserte linoljemalingene er testet i uavhengige tester. I det nye informasjonsarket finns også henvisninger til ny forskning omkring maling og svertesopp-problematikk.

Solveig Schytz, Riksantikvaren

2020 – et tall for festtaler?

Stortinget har vedtatt nasjonale mål for kulturminnevernet. Nasjonalt resultatmål nr 1 er: «Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig.»

Dette er gammelt nytt, for sitatet er hentet fra Stortingsmelding nr. 16 (2004–2005). Men hva er status? Pr i dag er det årlige frafallet mellom 1 og 1,5 prosent. *Dersom dagens takt videreføres, kan det illustreres slik: Om 80 år vil landet ikke lenger ha noen bygning oppført før 1900.* Det ligger med andre ord store oppgaver umiddelbart foran oss.

Fredete bygninger vil fortsatt bestå. Det er den store mengden verneverdige bygninger, kulturminner av lokal eller regional verdi vi må se på nå. Her er vernet for dårlig og praksis ujevn og til dels slett, slik Riks-

revisjonen også har pekt på (Rapport 3:9 2008-2009). *Uten et styrket vern for de lokale og regionale kulturminnene, vil Stortingets resultatmål ikke være mulig å oppnå.*

Førstelinjen når kulturminner skal beskyttes ligger i kommunene, men kulturminnekunnskapen i kommunene er svak og ofte fraværende. Bare om lag en firedel har kulturminneplaner og disse har ingen formell status i planverket. Fortidsminneforeningen forslår derfor at:

- Kulturminnefaglig kompetanse i kommunene styrkes gjennom statlige tiltak (som eksempelet MIK, miljøvernkonsulenter i kommunene), eller ved at flere kommuner i fellesskap får kulturminnekonsulenter.
- Kommunene settes i stand til å utarbeide kulturminneplaner gjennom tilskudd.
- Krav om kulturminneplaner innarbeides i lovverket.

FORTIDSMINNEFORENINGEN

- Muligheten for kommunen til å hindre spekulativt forfall må styrkes gjennom pågående forskriftsarbeid til ny plan- og bygningslov § 31-4. Verneverdi må være fullgodt kriterium for å gi pålegg og det må bli mulig å gripe inn tidlig før forfallet kommer til et kostbart og konfliktfylt nivå. Det haster om Stortingets mål skal oppnås. Hva har Miljøverndepartementet tenkt å foreta seg?

Elisabeth Seip
generalsekretær

Oslos historie på nett

AV PROSJEKTLEDER LARS ROGSTAD, OSLOBILDER

oslobilder.no ble lansert i mars i år, med om lag 64.000 søkbare bilder fra hele Oslo. Her finner du bilder av kjente fotografer som Wilse, Szacinski, Rude og Ørnelund. Det er bilder av byens gater, bygninger, busser, trikker, fabrikker, forretninger, strender og Marka. Nærmest hver en plass i Oslo de siste om lag 150 år er dokumentert. I tillegg er det en mengde bilder av mennesker, i ulike situasjoner - på skolen og i arbeid, i hjemmet og på tur. Og mye, mye mer.

Oslo Museum og Byarkivet har i over to år arbeidet med dette prosjektet, som er blitt et etterlengtet verktøy for media, skoleelever, forskere og den alminnelig historieinteresserte osloborger.

oslobilder.no er en felles inngang for søk i historiske foto fra Kristiania, Aker og Oslo. Tilbakemeldingene fra publikum er entydig positive – «*utrolig brukervennlig, dette er en vinner!*», «*kjempebra*», «*en billedskatt mange bør bli klar over*», «*for et herlig billedarkiv!*»

oslobilder-prosjektet er et godt eksempel på brukervennlig formidling, der det er lagt vekt på å gjøre tilgjengelig et omfattende kildemateriale som igjen kan benyttes i andre sammenhenger – til nettsider, i artikler og bøker, utstillinger, brosjyrer og plakater.

oslobilder skal tilgjengeliggjøre og formidle digital kunnskap og kulturarv, gjennom å utvikle en brukervennlig søkeportal for kulturhistoriske bilder fra Oslo.

oslobilder.no er en samlet presentasjon av fotografier fra Oslo uavhengig av hvilken institusjon som forvalter det enkelte bildet. På denne måten forenkler vi tilgangen for publikum, ved at de slipper å forholde seg til hvilken institusjon som egentlig eier bildene. Med tiden skal det bli 100.000 bilder, og kanskje enda fler. Her skal nemlig andre institusjoner med relevante oslosamlinger inviteres med. Dette arbeidet starter opp allerede i høst. OBOs, Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, historielag, Riksantikvaren, Norsk

Dronningens gate i Oslo Foto: Olaf Martin Peder Væring/Oslo Museum

Folkemuseum, og flere inviteres nå til å delta.

oslobilder-prosjektet er støttet av ABM-utvikling, noe som har vært helt avgjørende for realiseringen av nettstedet. I tillegg har Oslo Museum og Byarkivet bidratt med betydelig egeninnsats. Her kan du søke i oslobilder – www.oslobilder.no ■

Gamle Hus og Hager – nytt norsk tidsskrift

Tidsskriftet startet i 2009 og utgis seks ganger i året. Utgiver er Klokkergården Media AS som eies av Kari-Marte og Tor Harald Frøysset. De er også aktive skribenter. Fokus og formål med tidsskriftet er vern og restaurering av boliger og hager i perioden 1700-1950. Fagkonsulenter for «Ekspertene svarer deg» er Else «Sprossa» Rønnevig, Jon Brønne og hagehistoriker Madeleine von Essen, samt faste spaltister

som Sjur Harby og Brit Skurdal Braastad. I nr. 5 (2010), finner vi blant annet artikler om jugendstilen, norske jernovner og fortsettelsen av en artikkelserie om «Gjenbruk av gamle hus» – hvordan man setter opp et nedtatt og flyttet hus.

At behovet for et slik tidsskrift er stort, sier det allerede høye salgstallet på 10.000 eksemplarer. (GH) ■

– Hvilket kulturminne har du blitt mest betatt av?

Foto: Inger Anne Hovland, Fortidsminneforeningen

Eli-Sofie Thorne

Eiendomssjef
Fortidsminneforeningen, Oslo

– Jeg har et spesielt forhold til alle stavkirkene våre, men Torpo i Buskerud har tatt meg mest. Bare kirkerømmet og baldakinen står igjen som en torso. Baldakinen har en enestående dekor fra middelalderen. Kirken snakker til meg, enten jeg er der med andre, eller alene i høststormene. Glemmer aldri den gangen jeg opplevde gregoriansk sang fra en tilfeldig forbigående turist.

Foto: Tore Grande

Toril Ellingsen

Innehaver av Evardas hus på Hamarøy i Nordland.

– Jeg hadde en grandios opplevelse da jeg for noen år siden var i Alhmbra. Navnet som betyr «Det røde slottet», ligger på et platå ved Granada i Andalucía. Hagene og hver minste detalj var en sanselig åpenbaring. Møtet med dette verdensarvminnet som ble bygget av araberne på 1300-tallet, var rett og slett et sjokk. Gårdsplassene og hageanleggene, inne og ute, hvor hver enkelt del føyer seg inn i en stor vakker helhet.

Foto: Jo Kolbjørn Sulheim

Christian Sulheim

Kulturminneforvaltar og grunnleggjar av Norsk Kulturarv, Bøverdalen

– Innafor Sulheim ligg det ei steinbu. Den er minst 1500 år gamal og ligg på 1700 moh. Denne bua har eg nytta sidan eg var smågut. Fyrste gongen saman med far. Han fortalte meg historier om falkefangarar frå Holland og villreinjegarar. Rett ved ligg ein steinfallos, og vi såg krittiper og krystall stavar stunge inn i muren då vi restaurerte.

Foto: Sissel Beate Skar

Unni B. Walhovd

Nasjonal koordinator
Kulturminnedagen, Oslo

– Uten tvil er det Apollontempelet i Bassae på Peloponnes i Hellas. Tempelet ligger høyt opp i fjellene helt for seg selv. Det er ingen hus eller annet rundt. Kun dette mesterverket med korintiske søyler. For 35 år siden kom jeg alene dit. Tidlig en morgen. Å oppleve et tempel bygget vel 400 år før Kristus helt alene var stort. Det var fantastisk med tempelet alene i det mektige landskapet – badet i morgensol.

Foto: Jette Pettersen

Knut Astrup Bull

Førstekonservator
Nordenfjeldske Kunsthistoriskmuseum, Trondheim

– Når du møter Nidarosdomens dominerende plass i bybildet føler jeg at vi er en del av Europa, en betryggende følelse. Domen er en viktig påminnelse om hvor internasjonal Trondheim og Norge var før nasjonalstatens fødsel. I dag er vi mer nasjonalt orientert enn internasjonalt. I middelalderen tilhørte vi et kulturelt og politisk felleskap fordi de som utgjorde verdslig og geistlig makt hadde gått på de samme universiteter og seminarer, drukket den samme vin og spist den samme mat.

Av Signe Ihlen Tønsberg

Returadresse:
Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

B
Economique
NORGE

